

פרק ג' הסיכונים והלימות ההון

במהלך פעילותם נחשפים הבנקים למיגוון רחב של סיכונים – סיכוני אשראי, סיכוני שוק, סיכון נזילות, סיכונים תפעוליים, סיכונים משפטיים וכד'. בפרק זה נתמקד בסיכוני האשראי, סיכוני השוק וסיכון הנזילות. ננתח את השינויים בהלימות ההון, המשמשת כרית לספיגת הפסדים לא-צפויים העלולים להיגרם לבנקים עם התממשות אותם סיכונים, נחשב את התשואה המותאמת לסיכון (RAROC), ונתאר את ההתפתחויות במדד "חוסן" לבחינת איתנותה של מערכת הבנקאות בארץ לאורך זמן.

במהלך שנת 2006 נמשכה הירידה של סיכון האשראי הכולל במערכת הבנקאית. נראה כי הצמיחה במשק, הנמשכת זו השנה השלישית, אחרי שנות השפל 2001 ו-2002, הביאה לשיפור בכושר ההחזר של הלווים, ובכך – לירידה של סיכון האשראי הבנקאי. השיפור באיכות האשראי ניכר במרבית ענפי המשק, וכן בקרב האנשים הפרטיים¹, ובא לידי ביטוי בכל מדדי איכות האשראי. אף על פי כן האשראי המסווג כבעייתי עדיין גבוה בישראל בהשוואה למדינות מערביות מפותחות. בסיכוני השוק נרשמה עלייה קלה במהלך 2006, כפי שמתבטא בגידול קל של הערך הנתון לסיכון ריבית ולסיכון בסיסי הצמדה. הלימות ההון של סך מערכת הבנקאות, המבטאת את יכולתה לספוג הפסדים לא-צפויים, עלתה מעט השנה, הודות לגידול ההון הראשוני. אולם הלימות ההון העודפת (זו שמעל ליחס המזערי הנדרש) נותרה נמוכה בהשוואה למדינות מערביות. במדד ה"חוסן", המבטא את חוסנה ואיתנותה של מערכת הבנקאות בישראל, נמשכה מגמת השיפור של השנים האחרונות, והוא ירד מרמת שיא של 2.97 בשנת השפל במשק – 2001 – ל-2.47 השנה.

1. סיכון האשראי

סיכון האשראי הוא הסיכון המרכזי מבין הסיכונים הפיננסיים שבנק נחשף להם במהלך פעילותו. בסעיף זה ננתח את החשיפה לסיכון אשראי על פי היקף תיק האשראי, איכותו וריכוזיותו. כן נבחן את התפתחות הפעילות והסיכון בענפי משק מרכזיים.

¹ מגזר משקי הבית ומגזר הבנקאות הפרטית.

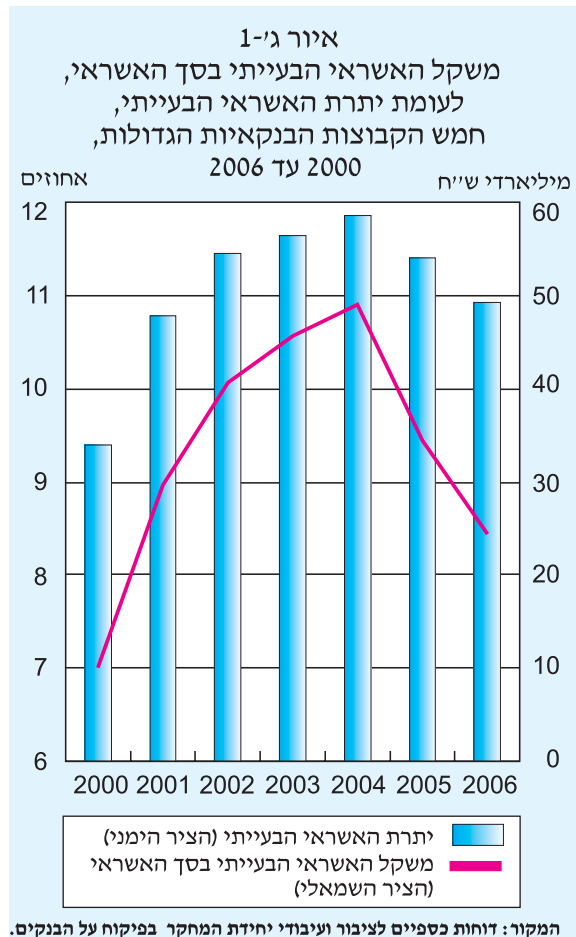
א. היקף האשראי

היקף האשראי המאזני לציבור של חמש הקבוצות הבנקאיות, המהווה כ-94% מסך סיכון האשראי המאזני², עלה מעט במהלך שנת 2006, בשיעור של 1.6%, ועמד על כ-583 מיליארדי ש"ח. לעומת זאת גדל ב-14% סיכון האשראי החוץ-מאזני³ (המבוטא באמצעות סעיפים חוץ-מאזניים משוקללים במקדמי המרה לאשראי של סעיפים

חוץ-מאזניים), ועמד בסוף השנה הנסקרת על 342 מיליארדי ש"ח. סיכון האשראי הכולל לציבור, המייצג את סיכון האשראי המאזני והחוץ-מאזני יחד, עלה ב-7% והגיע בדצמבר 2006 לכ-967 מיליארדי ש"ח. מכאן ניתן ללמוד שסיכון האשראי כשלעצמו גדל, אולם כשבוחנים יתרה זו ביחס לבסיס ההון, אשר נועד לספוג את הפסדי הבנקים, וביניהם את הפסדיו בתחום האשראי, מתברר כי סיכון זה אף ירד מעט.

ב. איכות תיק האשראי⁴

במהלך שנת 2006 נמשך השיפור באיכות תיק האשראי, שהחל בשנת 2005⁵, והשתקף בכל המדדים לאיכות התיק⁶. שיפור זה, שהקיף את מרבית ענפי המשק, הוא תוצאה של המשך השיפור בכושר ההחזר של הלווים, שבא לידי ביטוי, בין היתר, בירידת פרמיית הסיכון של הפירמות העסקיות במהלך 2006⁷. העלייה בכושר ההחזר של הלווים נבעה ממספר גורמים

² אשראי לציבור, השקעות באגרות חוב של הציבור ונכסים אחרים בגין מכשירים נגזרים המייצגים עסקאות של הציבור.

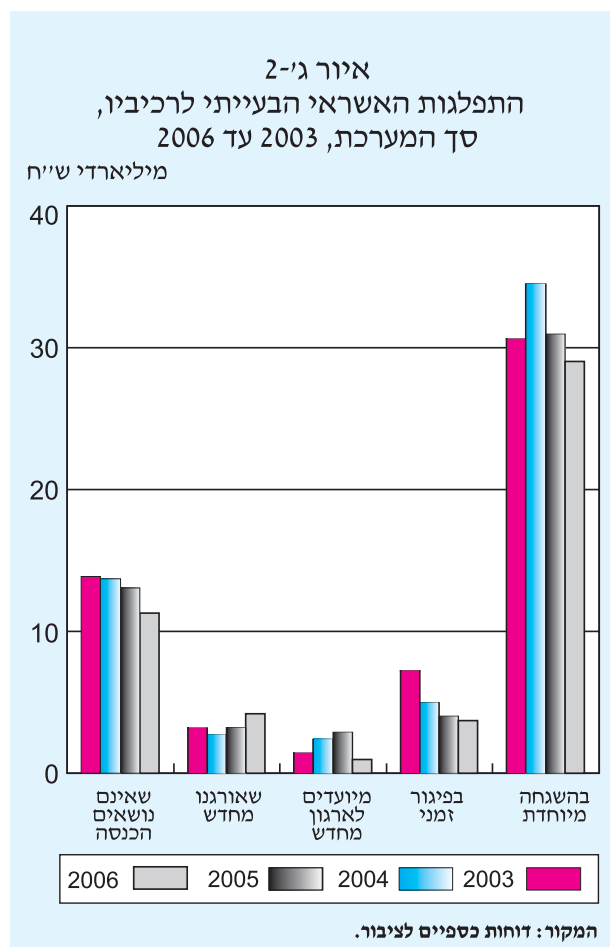
³ סיכון האשראי החוץ-מאזני, כפי שחושב לצורך המגבלה על החבות של לווה בודד, מורכב מהסכומים האלה: ערבויות; תקבולי שטרות; ניכיון משנה של שטרות; אשראי תעודות והתחייבות לשלם כסף על חשבון הזולת; עסקאות עתידיות; סכומי התחייבויות של התאגיד הבנקאי למסלקת המעו"ף בגין סכומי הבטוחות שבהם מתחייב לקוח; התחייבויות של התאגיד הבנקאי למתן אשראי או להוצאת ערבות; וסך כל ההתחייבויות כחתם.

⁴ ניתוח מדדי איכות האשראי בחלק זה מתייחס לסעיפים המאזניים בלבד.

⁵ ההתאוששות של המשק אמנם החלה בשנת 2003, אולם רק במהלך שנת 2005 ניכר שיפור משמעותי במדדים לאיכות תיק האשראי.

⁶ מדדי איכות האשראי משקפים את ההסתברות שלווה או קבוצת לווים לא יפרעו חלק מהתחייבויותיהם (קרן ו/או ריבית) לבנקים במועד.

⁷ לפירוט והרחבה ראו תיבה ג'-1 בפרק זה.

עיקריים – המשך הצמיחה של המשק הישראלי, הצמיחה העולמית, ירידה בשיעור האבטלה, עליית השכר הריאלי והמשך הגיאות בשוק ההון. להלן נפרט את מדד איכות תיק האשראי.

משקל האשראי הבעייתי⁸ בסך האשראי שבאחריות חמש הקבוצות הגדולות ירד השנה בכנקודת אחוז – המשך למגמת הירידה שהחלה להסתמן בשנת 2005 – והגיע לרמה של 8.4%. ואולם משקל זה עדיין גבוה מאשר בשנת 2000 – 7.0% (לוח ג'-1).

הירידה לא הייתה אחידה בין הבנקים, ובקבוצת "לאומי" יחס זה אף עלה. במקביל לירידת משקלו של האשראי הבעייתי בסך האשראי שבאחריות הקבוצה ירדה יתרת האשראי הבעייתי ב-5 מיליארדי ש"ח (לוח ג'-2, איור ג'-1), ירידה שהקיפה את מרבית הקבוצות הבנקאיות ואת מרבית רכיביו של אשראי זה (לוח ג'-2, איור ג'-2).

ה"אשראי שאינו נושא הכנסה"⁹, שהבעייתיות שלו היא החמורה ביותר, ירד בכ-13% (לוח ג'-2, איור ג'-2), וכתוצאה מכך פחת משקלו בסך האשראי שבאחריות הקבוצה ב-2006 בשיעור של כ-0.4 נקודת אחוז, ל-1.9%. על אף השיפור בחלק החובות הבעייתיים בסך האשראי, משקל האשראי שאינו נושא הכנסה בתוספת האשראי בפיגור זמני בסך האשראי בישראל עדיין גבוה מהמקובל במדינות מפותחות (איור ג'-3). יש הבדל מהותי בין המושג "חוב הבעייתי", כפי שהוא מוגדר בישראל, לבין המושגים "NPLs – Non Performing Loans" ו-"Impaired Loans", המקובלים במדינות שונות. המוצר הישראלי הקרוב ביותר ל-NPLs ול-Impaired Loan הוא סך החוב שאינו נושא הכנסה בתוספת החוב בפיגור זמני (המוגדרים בהוראת נוהל בנקאי תקין 314).

⁸ האשראי הבעייתי מחולק ל-5 קטגוריות משנה, כמוגדר בנוהל בנקאי תקין הוראה 314: אשראי שאינו נושא הכנסה, אשראי שאורגן מחדש, אשראי שמיועד לארגון מחדש, אשראי בפיגור זמני ואשראי בהשגחה מיוחדת.

⁹ חוב שאינו נושא הכנסה – חוב שהריבית בגינו אינה נזקפת לדוח הרווח וההפסד, חוב שאורגן-מחדש, ויתרתו (לרבות הריבית שנצברה) סמוך למועד ההסדר החדש עולה על סכום התקבולים הצפוי לפי ההסדר, חוב בפיגור, או חוב אחר שצופים כי הריבית הנצברת עליו לא תיגבה, אף שהחוב עצמו לא נקבע כמסופק.

לוח ג'–1

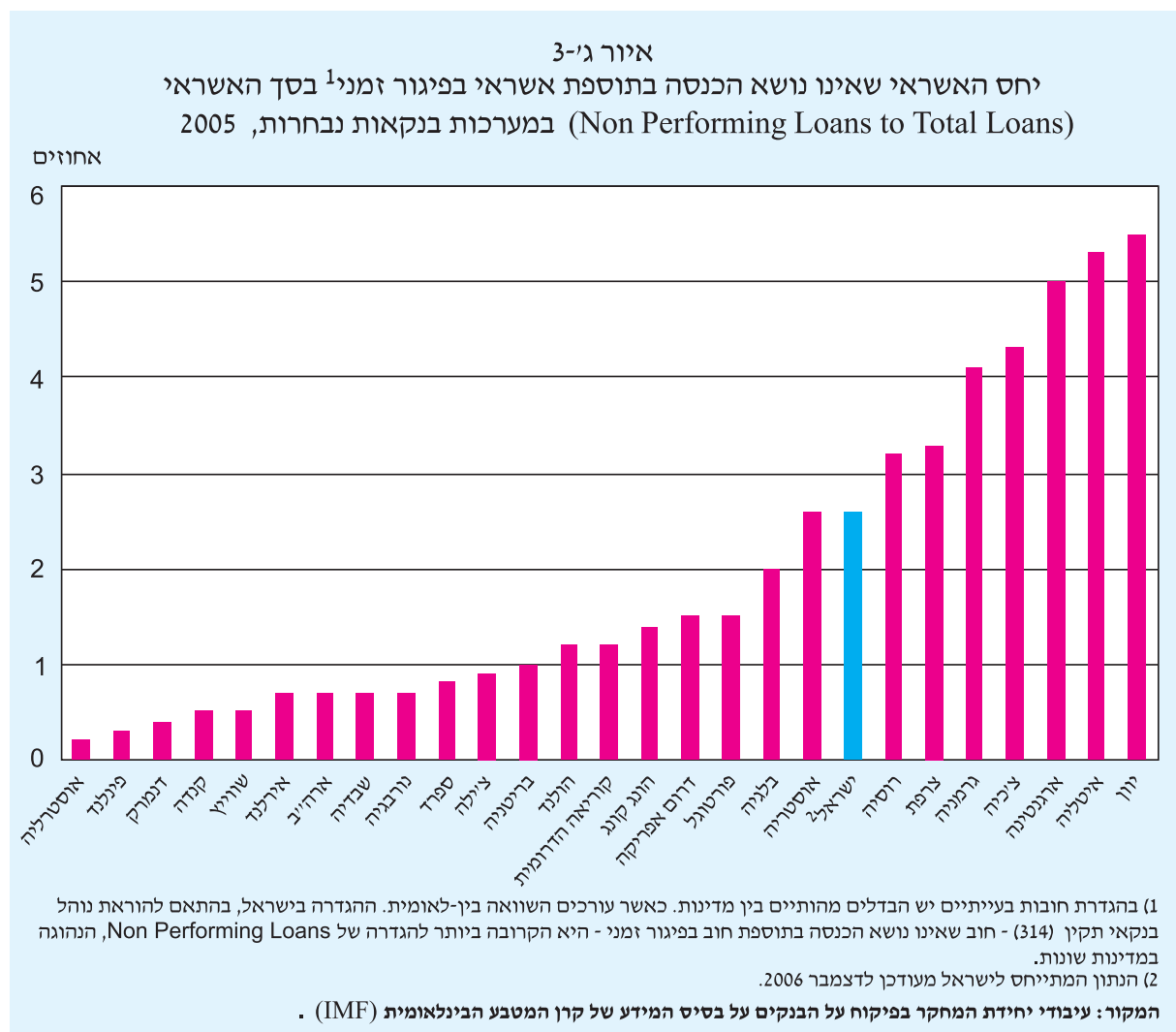
מדדים לאיכות תיק האשראי¹ לציבור של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, 2001 עד 2006

חמש הקבוצות	הבינלאומי	המזרחי-טפחות	דיסקונט	לאומי	הפועלים	השנה	
0.673	0.631	0.631	0.580	0.692	0.727	2001	היחס שבין סך רכיבי הסיכון לסך הרכיבים ²
0.675	0.656	0.653	0.571	0.701	0.715	2002	
0.669	0.654	0.645	0.581	0.685	0.711	2003	
0.667	0.617	0.670	0.588	0.674	0.714	2004	
0.673	0.614	0.673	0.600	0.679	0.719	2005	
0.669	0.613	0.668	0.598	0.670	0.720	2006	
9.0	6.6	7.6	10.9	10.0	8.4	2001	משקל האשראי הבעייתי
10.1	9.1	7.5	12.4	9.8	10.4	2002	בסך האשראי שבאחריות
10.6	12.3	7.6	11.9	9.8	11.3	2003	הקבוצה (אחוזים)
10.9	12.9	6.6	10.7	11.0	11.9	2004	
9.4	11.9	6.8	9.0	9.6	9.9	2005	
8.4	7.6	6.1	7.8	9.8	8.5	2006	
1.7	1.4	0.9	3.8	1.4	1.3	2001	משקל האשראי שאינו נושא הכנסה בסך האשראי שבאחריות הקבוצה (אחוזים)
2.5	2.9	1.7	3.9	2.3	2.1	2002	
2.6	2.5	1.3	3.8	2.3	2.9	2003	
2.6	3.4	1.5	3.7	1.5	3.3	2004	
2.3	2.7	1.5	3.1	1.3	2.9	2005	
1.9	1.6	1.4	2.8	1.4	2.4	2006	
0.85	0.91	0.53	1.33	0.93	0.68	2001	יחס ההוצאה השנתית בגין ההפרשה לחובות מסופקים לסך האשראי שבאחריות הקבוצה, מוכפל ב-100
1.31	1.73	0.52	1.19	1.10	1.68	2002	
1.12	1.34	0.50	1.11	1.11	1.28	2003	
0.92	1.01	0.56	1.14	0.89	0.97	2004	
0.69	0.62	0.45	0.79	0.78	0.66	2005	
0.52	0.42	0.44	0.63	0.51	0.53	2006	
28.0	24.2	27.9	33.3	25.4	28.5	2001	משקל יתרת ההפרשה לחובות מסופקים בסך האשראי הבעייתי בתוספת יתרת ההפרשה לחובות מסופקים (אחוזים)
29.9	28.5	29.5	32.8	28.6	29.9	2002	
32.5	25.6	31.9	36.3	31.7	33.3	2003	
34.2	29.9	37.1	40.5	30.8	34.7	2004	
37.1	30.8	37.4	42.8	34.6	38.2	2005	
39.3	41.2	40.3	46.4	33.6	41.0	2006	

(1) מתייחס לאשראי המאזני בלבד.

(2) סך רכיבי הסיכון, הם סך הנכסים (מאזניים וחוז-מאזניים, המתורגמים לשווה-ערך מאזני), המשוקללים במשקלות הסיכון. סך הרכיבים הם סך הנכסים (מאזניים וחוז-מאזניים, המתורגמים לשווה ערך מאזני), ללא שקלול הסיכון.

מהקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי יחידת המחקר בפיקוח על הבנקים.

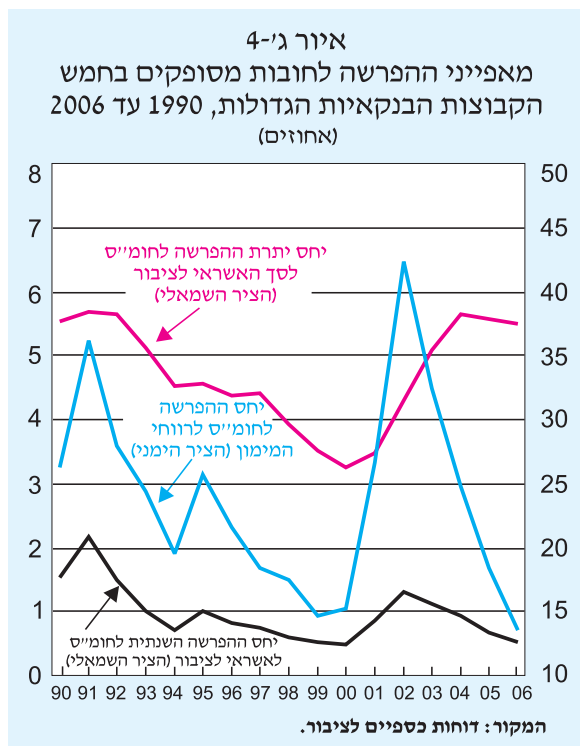
בשנת 2006 פחתה ההפרשה לחובות מסופקים נטו בחמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות ב-940 מיליוני ש"ח והסתכמה בכשלושה מיליארדי ש"ח – 0.52% מסך האשראי המאזני שבאחריות הבנקים (לוח ב'-4). ירידה חדה זו מיוחסת לשיפור בהפרשות ברוטו במהלך השנה, לצד גידול בהקטנת ההפרשות ובגביית החובות שנמחקו בשנים הקודמות (לוח ב'-4). הירידה בסך ההפרשה באה לידי ביטוי בירידת ההפרשה הספציפית, הנקבעת על ידי הנהלות הבנקים בהתאם לכושר ההחזר וטיב ביטחונותיהם של הלווים, ובירידה בהפרשה הכללית והנוספת, הנקבעת על פי הוראות המפקח בהתאם למאפייני הסיכון הגלומים בתיק האשראי ולהיקפו. השיפור בסך ההפרשה לחובות מסופקים הושג למרות עלייה של כ-70% בהיקף ההפרשה הספציפית בגין הלוואות לדיור, הנובעת מהחלת ההנחיות החדשות של בנק ישראל בדבר אופן חישוב ההפרשה לחובות מסופקים בגין אשראי לדיור, והוא הקיף את כל הקבוצות הבנקאיות למעט קבוצת "המזרחי-טפחות", שהגדילה את ההפרשה בכ-4%. נראה, כי מפני משקלו הגבוה של האשראי לדיור בסך האשראי של "המזרחי-טפחות" (כ-39%), הושפעה קבוצה זו במידה רבה מיישומן של ההנחיות החדשות. הודות לשיפור בסך ההפרשות הגיע יחס ההוצאה השנתית בגין ההפרשה לחומ"ס בסך האשראי לכ-0.5% – בדומה לרמתו בשנת 2000, לפני המשבר במשק (לוח ג'-1, איור ג'-4).

לוח ג'-2

התפלגות האשראי הבעייתי לרכיביו, חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, 2002 עד 2006

חמש הקבוצות	הבינלאומי	המזרחי-טפחות	דיסקונט	לאומי	הפועלים	השנה	
(מיליוני ש"ח) ¹							
13,341	1,387	989	2,925	3,999	4,041	2002	האשראי שאינו נושא הכנסה
13,933	1,119	807	2,872	3,845	5,290	2003	
13,763	1,454	926	2,820	2,602	5,961	2004	
12,994	1,188	996	2,740	2,431	5,639	2005	
11,362	815	1,003	2,529	2,519	4,496	2006	
2,878	31	101	539	831	1,376	2002	האשראי שאורגן-מחדש
3,222	173	111	556	525	1,857	2003	
2,700	85	110	360	838	1,307	2004	
3,267	221	131	457	985	1,473	2005	
4,212	236	172	286	1,179	2,339	2006	
1,514	296	24	80	74	1,040	2002	האשראי המיועד לארגון-מחדש
1,475	399	21	39	81	935	2003	
2,401	201	23	84	1,210	883	2004	
2,919	277	1	92	1,070	1,479	2005	
1,009	348	15	143	134	369	2006	
7,328	837	1,281	714	1,306	3,190	2002	האשראי בפיגור זמני
7,195	1,416	1,281	644	931	2,923	2003	
4,986	1,115	1,290	591	753	1,237	2004	
4,085	261	1,424	555	698	1,147	2005	
3,654	224	1,475	327	658	970	2006	
29,442	1,859	2,065	4,932	10,655	9,931	2002	האשראי בהשגחה מיוחדת
30,572	2,513	2,329	4,850	11,120	9,760	2003	
34,538	2,744	1,766	4,466	13,231	12,331	2004	
30,959	3,305	1,897	4,034	12,404	9,319	2005	
28,974	2,349	1,579	3,771	13,548	7,727	2006	
54,503	4,410	4,460	9,190	16,865	19,578	2002	סך כל האשראי המאזני ללווים בעייתיים
56,397	5,620	4,549	8,961	16,502	20,765	2003	
58,388	5,599	4,115	8,321	18,634	21,719	2004	
54,224	5,252	4,449	7,878	17,588	19,057	2005	
49,211	3,972	4,244	7,056	18,038	15,901	2006	

(1) הנתונים עד שנת 2003 מוצגים במחירי דצמבר 2003, והנתונים משנת 2004 מוצגים במחירים שוטפים. המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי יחידת המחקר בפקוח על הבנקים.

גם היחס שבין סך רכיבי הסיכון לסך הרכיבים¹⁰, המבטא את החלק של סיכון האשראי בחשיפה לאשראי, ירד מעט, וזאת בניגוד לאשתקד (לוח ג'-1). אינדיקציה נוספת לשיפור ביכולת הפירעון של הלווים היא המשך הירידה של יחס האשראי לתוצר (לוח ג'-3), אשר משמעותה כי שיעור צמיחת התוצר, שהוא מקור להחזר האשראי, גבוה משיעור גידולו של האשראי¹¹. ירידתו של יחס זה, שהגיע השנה ל-1.27, הקיפה את כל ענפי המשק למעט החקלאות, החשמל והמים והשירותים הפיננסיים.

לוח ג'-3

יחס האשראי¹ לתוצר המקומי הענפי, 1997 עד 2006

הענף	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
חקלאות	1.53	1.25	1.46	1.41	0.77	0.71	0.69	0.67	0.61	0.67
תעשייה	0.84	1.04	1.27	1.20	1.55	1.59	1.53	1.38	1.40	1.37
בינוי ונדל"ן	2.83	3.07	3.66	4.13	4.53	4.39	4.17	4.04	3.83	3.67
בינוי	2.73	3.08	3.63	4.09	4.35	4.06	3.62	3.57	3.40	3.31
נדל"ן	3.38	3.00	3.75	4.26	5.18	5.54	6.25	5.62	5.29	4.74
חשמל ומים	0.65	0.61	0.77	0.85	1.01	1.01	0.75	0.75	0.61	0.65
מסחר ושירותים	0.61	0.75	0.96	0.96	1.03	1.05	1.02	1.04	1.04	0.98
מסחר	0.89	1.08	1.19	1.27	1.36	1.40	1.27	1.24	1.22	1.11
שירותים	0.49	0.62	0.85	0.85	0.90	0.92	0.92	0.96	0.97	0.93
שירותי אוכל והארוחה	1.33	1.60	1.84	1.74	2.39	2.44	2.38	2.15	1.84	1.66
שירותים פיננסיים	0.75	1.17	2.40	2.55	2.77	2.45	2.58	2.52	2.68	2.82
תקשורת ושירותי מחשב	0.49	0.88	1.14	1.38	1.45	1.17	0.90	0.74	0.67	0.55
תחבורה ואחסנה	0.41	0.49	0.82	0.80	0.84	0.91	0.83	0.80	0.80	0.74
סך הכול	1.02	1.15	1.38	1.36	1.50	1.59	1.43	1.36	1.34	1.27

1) האשראי מחושב בגין פעילות לווים בישראל בלבד והוא כולל: אשראי מאזני (אשראי לציבור, השקעות באג"ח ונכסים אחרים בגין מכשירים נגזרים) וסיכון אשראי חוץ-מאזני, המשוקלל במקדמי המרה לאשראי מאזני (ערבויות והתחייבויות אחרות על חשבון לקוחות ועסקאות עתידיות).

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מאגר המידע של מחלקת המחקר בבנק ישראל ועיבודי יחידת המחקר בפיקוח על הבנקים.

¹⁰ היחס שבין נכסי סיכון האשראי המאזני והחוץ-מאזני, כפי שהם מחושבים על פי הוראות המפקח על הבנקים לעניין יחס ההון המזערי, לבין יתרת האשראי המאזני והחוץ-מאזני.

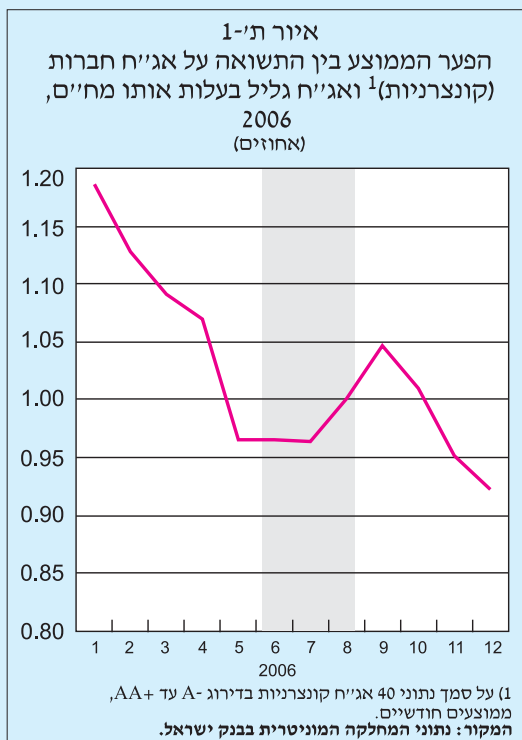
¹¹ תוצאה זו יש לסייג משום שהאשראי אינו כולל את האשראי החוץ-בנקאי, שגם הוא ממומן מהתוצר.

תיבה ג'–1

פרמיית הסיכון על אשראי של פירמות עסקיות

אחת הדרכים לקביעת פרמיית הסיכון על אשראי לפירמות עסקיות היא הערכת השוק את פרמיית הסיכון הגלומה במבנה העתי של שיעורי הריבית על איגרות החוב הקונצרניות. פרמיית הסיכון נאמדת על ידי הפער בין התשואות–לפדיון של איגרות החוב השונות לאלו של איגרות חוב ממשלתיות (הנחשבות כנטולות סיכון) בעלות מח"ם דומה.

על פי נתוני כ-40 איגרות חוב קונצרניות מדורגות, אופיינה שנת 2006 בירידת פרמיית הסיכון של החברות האלה. ירידה זו נמשכה לאורך כל חודשי השנה, למעט התקופה של מלחמת לבנון השנייה¹, שבה עלתה פרמיית הסיכון – אך השפעה זו של המלחמה חלפה, ולאחריה הפרמייה שבה וירדה (איור ת'–1).

מניתוח מחירי השוק של איגרות החוב שהונפקו במהלך 2006 ניכר כי החברות שהנפיקו השנה הן חברות בעלות סיכון ממוצע גבוה יותר מזה של חברות שהנפיקו בשנים הקודמות. העלייה בסיכון באה לידי ביטוי גם כאשר משקללים את המחיר לפי ההון המונפק וגם כאשר לכל איגרות החוב מיוחס אותו משקל. איגרות חוב שהיקף ההנפקה שלהן היה גבוה נמצאו פחות מסוכנות מאלו שהונפקו בהיקפים נמוכים. זאת ככל הנראה משום שהנפקות בהיקפים גבוהים הן לרוב של חברות גדולות וחזקות.

¹ מלחמת לבנון השנייה התרחשה מ-12.7.2006 עד 14.8.2006 (מועד הפסקת האש).

ג. ריכוזיות תיק האשראי¹²

ריכוזיות גבוהה של תיק אשראי מבטאת את חוסר היכולת של בנק לפזר את הסיכון הגלום בתיק האשראי שלו בין לקוחותיו באופן נאות. ריכוזיות תיק האשראי של בנק נאמדת בסקירה זו בשני אופנים: (1) לפי ענפי המשק¹³ – ככל שתיק האשראי מפורז

¹² הניתוח של ריכוזיות תיק האשראי נסב על הסעיפים המאזניים והחוץ–מאזניים כאחד.

¹³ הריכוזיות לפי ענפי המשק נבדקת בהנחה כי אין מיתאם מלא בהיקפי הפעילות ובתוצאות העסקיות בין לווים מענפים שונים.

יותר על פני ענפי המשק, סיכון האשראי בגין הריכוזיות קטן יותר; (2) לפי גודל הלווה – ככל שהפיזור של תיק האשראי בין הלווים השונים רחב יותר, החשיפה לסיכון האשראי קטנה יותר, ולהפך. להלן נפרט.

(1) ריכוזיות תיק האשראי לפי ענפי המשק¹⁴

מדד הרפינדל לריכוזיות תיק האשראי העסקי לפי ענפי המשק (למעט האשראי לאנשים פרטיים¹⁵) בגין פעילות לוויים בישראל ובחו"ל עלה מעט במהלך שנת 2006 – מ-0.166 ל-0.169 (לווה ג'-4). עליית המדד במהלך שנה זו הייתה חלק ממגמת עלייה, שהחלה משנת 2001, ונבעה בעיקר מהגידול המתמשך של משקל האשראי לענף השירותים הפיננסיים בשנים אלו – מ-13% בדצמבר 2000 ל-21% בדצמבר 2006. מרבית גידולו לענף השירותים הפיננסיים נבע מהתרחבות פעילות התיווך הפיננסי, שעיקרו חכירה פיננסית, מינהל שווקים פיננסיים, מסחר בניירות ערך ופעילות עזר לתיווך פיננסי¹⁶. בניגוד לעלייה של משקל האשראי לענף השירותים הפיננסיים בסך האשראי, ירדו משקלותיהם של יתר ענפי המשק (לווה ג'-5).

במקביל לעלייה במדד הרפינדל עבור התיק העסקי, גדל משקל האשראי לאנשים פרטיים בסך תיק האשראי מכ-26% בסוף שנת 2002 לכ-32% בסוף 2006 (לווה ג'-4). הגידול הניכר של האשראי לאנשים פרטיים ביחס לאשראי הניתן ליתר ענפי המשק נבע מהתרחבות תחליפי האשראי החוץ-בנקאיים לפירמות העסקיות לצד העדר תחליפי אשראי לאנשים פרטיים. מצב זה הניע את הנהלות הבנקים לנקוט מדיניות של הגדלת האשראי לאנשים פרטיים. את האשראי הניתן לאנשים פרטיים אין להגדיר כענף, שכן מחד גיסא הוא מאופיין בהטרוגניות רבה (מיתאם נמוך בין מאפייני האנשים הפרטיים), ומאידך יש מיתאם גבוה בין אשראי זה לבין סך האשראי למשק¹⁷. אף שאין מגדירים את האנשים הפרטיים כענף, יש הצדקה כלכלית לחישוב ריכוזיות תיק האשראי הכולל, המביא בחשבון את ענפי המשק והאנשים הפרטיים כאחד. חישוב זה נעשה באמצעות מדד הרפינדל לריכוזיות תיק האשראי הכולל, שעלה השנה מ-0.175 ל-0.181 – המשך למגמה ארוכת טווח (לווה ג'-4). עם זאת, הואיל ועלייה זו נבעה

¹⁴ ענפי המשק הם אלה הענפים המפורטים בלווה ג'-5, למעט האשראי לאנשים פרטיים. תיק האשראי מכיל את יתרת האשראי לציבור, את ההשקעה באג"ח של הציבור, נכסים אחרים בגין מכשירים נגזרים ושווה ערך האשראי של סעיפים חוץ-מאזניים בגין פעילות לוויים בישראל ובחו"ל. הסיווג הענפי של יתרת האשראי של קבוצת "המזרחי-טפחות" בגין פעילות לוויים בחו"ל נעשה בהנחה שהתפלגות האשראי בגין פעילות זו של הקבוצה זהה להתפלגות בארבע הקבוצות האחרות. הסיווג הענפי של יתרת האשראי של קבוצת "הבינלאומי" בגין פעילות לוויים בחו"ל בשנים 2003 ו-2004 נעשה בהנחה שהתפלגות האשראי בגין פעילות זו של הקבוצה בשנים אלה זהה להתפלגותו בשנת 2005.

¹⁵ האשראי הניתן לאנשים פרטיים כולל אשראי הניתן למגזר משקי הבית ואשראי הניתן למגזר הבנקאות הפרטית, כפי שמדווח בדוחות הכספיים בתוספת ו'.

¹⁶ תיווך פיננסי העוסק בהשקעות בניירת ערך (מניות, איגרות חוב, שטרות וכו'), מסחר בניירות ערך על ידי סוחרי ניירות ערך עבור עצמם קרנות נאמנות, השקעה ברכוש עבור מתווכים פיננסיים אחרים, ניכיון, צ'קים, החלפת כספים, מוסדות השקעה והחזקה פיננסיים העוסקים בהחזקה ובניהול של עסקים פיננסיים של חברות אחרות על ידי השקעת ההון העצמי שלהן, כגון חברת העובדים וקונצרנים תעשייתיים, יועצים פיננסיים, יועצי משכנתאות ומתווכי משכנתאות, גופים פרטיים העוסקים בתיווך אשראי, ביזמות בנייה ובהלוואות.

¹⁷ ח' בר, ע' ברנע, י' לנדסקרונר (1998), "אשראי צרכני – מאפייניו והסיכונים הגלומים בו", מאמר לדיון מס' 98.03, הפיקוח על הבנקים, יחידת המחקר.

לוח ג'-4

מדדים לריכוזיות תיק האשראי לציבור של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות,

2003 עד 2006¹

השנה	הפועלים	לאומי	דיסקונט	המזרחי- טפחות	הבינלאומי	חמש הקבוצות
הריכוזיות לפי ענפי המשק						
2003	0.157	0.161	0.147	0.344	0.165	0.165
2004	0.179	0.163	0.146	0.327	0.170	0.172
2005	0.190	0.162	0.147	0.346	0.156	0.175
2006	0.195	0.166	0.151	0.349	0.167	0.181
2003	0.156	0.163	0.159	0.232	0.178	0.164
2004	0.161	0.164	0.162	0.210	0.179	0.165
2005	0.163	0.167	0.163	0.217	0.180	0.166
2006	0.173	0.169	0.168	0.210	0.173	0.169
2003	0.082	0.086	0.094	0.057	0.113	0.084
2004	0.073	0.085	0.100	0.054	0.116	0.080
2005	0.070	0.089	0.100	0.050	0.114	0.079
2006	0.073	0.088	0.103	0.047	0.090	0.078
2003	27.3	27.5	23.0	52.9	20.9	28.5
2004	32.4	27.9	21.5	51.7	20.4	30.2
2005	34.6	27.0	21.8	54.0	20.4	30.9
2006	34.9	28.1	22.0	54.6	27.6	32.0
הריכוזיות לפי גודל הלווה						
2003	0.909	0.912	0.904	0.810	0.929	0.904
2004	0.887	0.910	0.896	0.809	0.929	0.893
2005	0.892	0.912	0.900	0.798	0.929	0.896
2006	0.887	0.905	0.901	0.809	0.904	0.892
2003	51.4	45.5	42.9	24.7	50.7	45.7
2004	45.0	42.9	42.6	23.9	45.4	41.9
2005	49.8	43.8	43.8	22.7	46.0	44.2
2006	52.1	41.9	44.7	26.5	41.6	44.5
2003	11.5	7.3	9.7	10.1	24.5	
2004	6.2	4.7	8.7	8.6	20.7	
2005	10.4	6.5	7.8	5.8	18.5	
2006	9.5	5.0	8.6	6.6	14.1	

(1) על בסיס מאזני וחוק-מאזני.

(2) מדד זה הוא סכום ריבועם של משקלות האשראי בענף מסוים (כולל האשראי הניתן לאנשים פרטיים) בסך האשראי לציבור (כולל האשראי הניתן לאנשים פרטיים).

(3) מדד זה הוא סכום ריבועם של משקלות האשראי בענף מסוים (בניכוי האשראי הניתן לאנשים פרטיים) בסך האשראי לציבור (בניכוי האשראי הניתן לאנשים פרטיים).

(4) מדד זה הוא סכום ריבועם של משקלות האשראי בענף מסוים (בניכוי האשראי הניתן לאנשים פרטיים) בסך האשראי לציבור (כולל האשראי הניתן לאנשים פרטיים).

(5) מדד ג'ני משקף את אי-השוויוניות בהתפלגות האשראי לפי לוויים.

(6) בתוספת זכויות של בעלי מניות חיצוניים.

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי יחידת המחקר בפיקוח על הבנקים.

לוח ג'-5

התפלגות יתרת האשראי הכולל לציבור¹ לפני ענפי המשק, המש הקבוצות הכנאות הגדולות, ער 2006

שיעור ההוצאה בגין ההפרשה לחובות מספקים בסך יתרת האשראי	ההוצאה השנתית בגין ההפרשה		המשקל בסך יתרת האשראי		היתרה		התפלגות יתרת האשראי		השינויים ביתרת האשראי		יתרת האשראי הכולל לציבור		ענפי המשק
	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	
(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	
-0.17	0.39	-13	24	10.5	14.1	785	859	0.8	0.7	1,351	7,464	6,113	תקלאות
0.29	0.67	395	901	7.6	8.6	10,407	11,530	14.2	14.7	3,732	137,387	133,655	תעשייה
0.63	0.86	962	1,253	11.9	13.0	18,328	18,958	15.9	16.1	7,706	153,715	146,009	בינוי ונדל"ן ²
-0.08	0.21	-10	25	0.5	1.6	59	196	1.3	1.3	782	12,670	11,888	השמל ומים
0.36	0.61	314	514	4.5	5.6	3,847	4,675	8.9	9.3	2,115	86,073	83,958	מסחר
-0.08	0.20	-13	36	27.6	28.8	4,648	5,089	1.7	1.9	-827	16,815	17,642	תיירות ³
0.30	0.03	64	6	4.9	3.3	1,039	715	2.2	2.4	-355	21,068	21,423	תחבורה ואחסנה
0.98	1.21	231	307	7.7	15.8	1,811	3,994	2.4	2.8	-1,757	23,568	25,325	תקשורת ושירותי מחשב
0.09	0.04	122	55	2.3	2.0	3,180	2,505	14.4	13.6	15,512	138,992	123,480	שירותים פיננסיים
0.43	0.46	156	159	4.7	5.3	1,733	1,843	3.8	3.8	2,027	36,659	34,632	שירותים עסקיים אחרים
0.23	0.36	54	86	6.8	6.9	1,623	1,667	2.5	2.7	-348	23,836	24,185	שירותים ציבוריים וקהילתיים
0.29	0.21	899	589	2.5	2.9	7,736	7,979	31.9	30.8	29,245	308,324	279,080	אנשים פרטיים
0.33	0.25	442	289	3.4	3.6	4,585	4,176	13.8	12.8	17,148	133,005	115,857	מזה: תלואות לדיור
0.26	0.18	457	300	1.8	2.3	3,151	3,803	18.1	18.0	12,097	175,320	163,223	תלואות שלא לדיור
0.33	0.44	3,161	3,955	5.7	6.6	55,196	60,010	100.0	100.0	59,182	966,571	907,389	סך הכול
0.03	0.00	3	0	5.1	6.3	441	574	0.9	1.0	-543	8,605	9,148	רשויות מקומיות

(1) כולל את יתרת האשראי לציבור, את ההשקעה באג"ח של הציבור, נכסים אחרים בגין מכשירים נגזרים ואת שוה ערך האשראי של סעיפים חוץ-מאזניים בגין פעילות לווים בישראל ובה"ל. בשל העדר נתונים של קבוצת המורחג-טפחות המתייחסים להתפלגות האשראי לפני ענפי משק בגין פעילות לווים בה"ל, סך יתרת האשראי של הקבוצה בגין פעילות זו סווגה בהתאם להתפלגות יתרת האשראי של ארבע הקבוצות הכנאות האחרות.

(2) נתוני הענף אינם מחושבים בהתאם למגבלת הריכוזיות הענפית.

(3) בתי מלון, שירותי אוכל והאחרות.

המקור: דוחות כספיים לציבור.

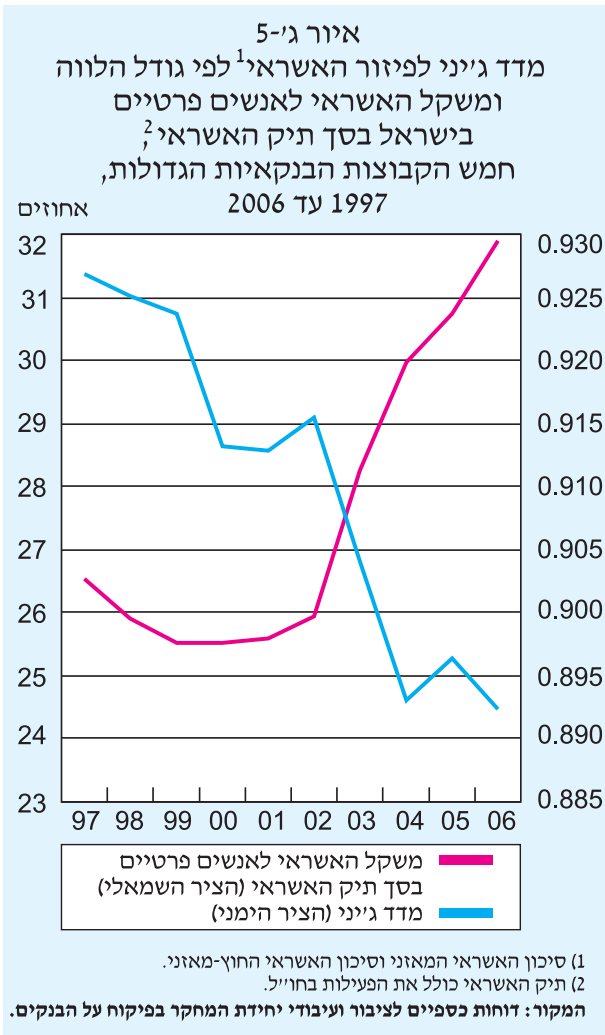
בעיקר מהגידול הניכר של משקל האשראי לאנשים פרטיים (לוח ג'-4) – קבוצה שמספר הפרטים בה רב והמיתאם ביניהם נמוך – יש הסבורים כי היא אינה מעידה בהכרח על גידול של סיכון התיק¹⁸. לפיכך חישבנו את מדד הרפינדל לריכוזיות תיק האשראי הכולל למעט האשראי הניתן לאנשים פרטיים, ואכן מדד זה מצביע על ירידה קלה של ריכוזיות תיק האשראי השנה (מ-0.079 ל-0.078; לוח ג'-4), המשך למגמה ארוכת טווח.

(2) ריכוזיות תיק האשראי לפי גודל הלווה מדד ג'יני לפיזור האשראי¹ לפי גודל הלווה ומשקל האשראי לאנשים פרטיים בישראל בסך תיק האשראי², חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, 1997 עד 2006

הגדולות ירד מעט במהלך השנה – מ-0.896 ל-0.892 (לוח ג'-4) – וכיום רמתו היא הנמוכה ביותר מאז 1997. בד בבד עם הירידה במדד זה נרשמה מגמת עלייה במשקל האשראי לאנשים פרטיים – קבוצה של לווים קטנים יחסית, שפיזור גבוה (איור ג'-5). לצד התפתחות זו עלה מעט (בכ-0.4 נקודת אחוז) משקל האשראי ללווים הגדולים יחסית, שיתרת חבותם גדולה מ-40 מיליוני ש"ח.

ד. הפעילות¹⁹, התוצאות העסקיות ואיכות האשראי²⁰ לענפי המשק ולאנשים פרטיים²¹

בחלק זה נתאר את ההתפתחויות שהיו בענפי משק מרכזיים שמערכת הבנקאות חשופה להם במיוחד – בינוי ונדל"ן, תירות²², תעשייה ותקשורת ושירותי מחשב – וכן בקרב האנשים הפרטיים. בשנת 2006 נמשך גידול התוצר של כל

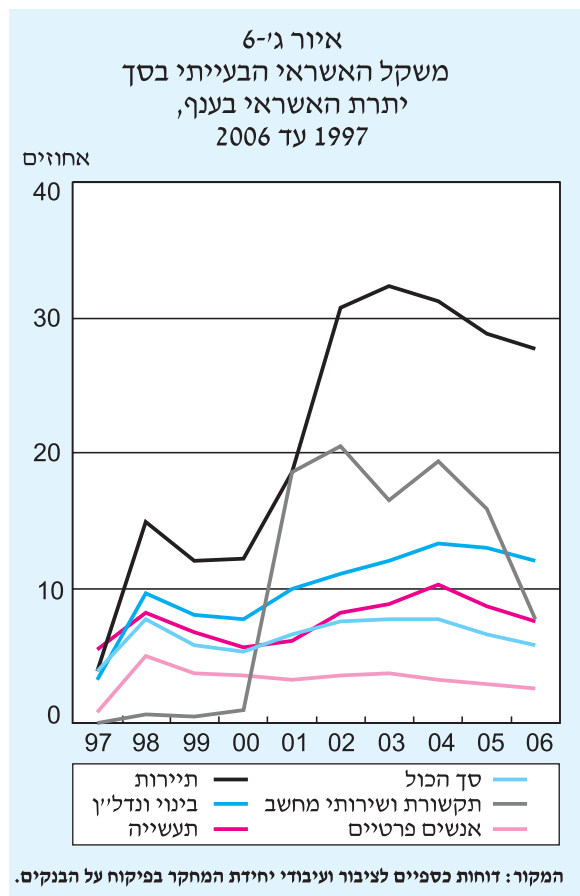
¹⁸ אין בידינו נתונים המאפשרים בדיקה זו.

¹⁹ ניתוח מדדי הפעילות של ענפי המשק מבוסס על נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, דוח בנק ישראל לשנת 2006 ועיבודי יחידת המחקר בפקוח על הבנקים.

²⁰ ניתוח מדדי איכות האשראי לפי ענפי משק מתייחס הן לסעיפים המאזניים והן לסעיפים החוץ-מאזניים.

²¹ האשראי הניתן לאנשים פרטיים כולל אשראי למגזר משקי הבית ולמגזר הבנקאות הפרטית, כפי שמדווח בדוחות הכספיים בתוספת ו'.

²² בתי המלון, שירותי האוכל והארח.

ענפי המשק, וגידול חד נרשם בתעשיית הטכנולוגיה העילית ובענפי השירותים עתירי הטכנולוגיה העילית, בהתאם למגמת שגשוג עולמית בענפים אלו.

בשנה הנסקרת נמשכה היציבות היחסית בפעילות ענף הבנייה (שהאשראי לו מהווה 16% מתיק האשראי), ותוצר הענף גדל ב-2.2% בלבד, לאחר שנים של ירידות וקיפאון. גידול התוצר שיקף עלייה בהיקף השיפוצים, חלקה לשיקום נזקי המלחמה בצפון; יתר פעילות הענף – למגורים ושלא למגורים – לא גדלה, למרות ציפייה לגידולה, עם האצת הצמיחה וגידול ההכנסות משכר ומרכוש פרטי. התוצאות העסקיות של חברות הבינוי והנדל"ן הציבוריות הושפעו גם השנה מהתרחבות הפעילות בשווקים הבין-לאומיים. אמנם התשואה להון של החברות הציבוריות בענף ירדה לעומת אשתקד, אך הייתה עדיין גבוהה – 22%. יתרת האשראי הכולל לציבור בענף

הבינוי והנדל"ן התרחבה במהלך השנה בשיעור של 5.3% (לוח ג'-5), בעוד שהיקף האשראי הבעייתי וההוצאה השנתית לחובות מסופקים ירדו – המשך למגמת השיפור באיכות האשראי של הענף, שהחלה בשנת 2002 וקשורה בחלקה להתבססות הענף על פעילות בחו"ל. עם זאת, משקלו של האשראי הבעייתי בסך יתרת האשראי לענף הבינוי והנדל"ן עדיין גבוה מאשר ברוב הענפים האחרים (לוח ג'-5, איור ג'-6).

בענף התיירות (שהאשראי לו היווה ב-2006 רק 2% מתיק האשראי, אך 28% מהאשראי הבעייתי), עלה מספרן של כניסות התיירים במחצית הראשונה של השנה ב-20% ביחס למחצית המקבילה של 2005. עלייה זו היא חלק ממגמת התאוששות בענף, שהחלה בשנת 2003. בעקבות מלחמת לבנון השנייה, אשר פרצה ביולי 2006, ירדו כניסות התיירים לארץ ירידה משמעותית של כ-30%. מאז תום המלחמה ניכר שיפור מסוים בענף, אולם מספר המבקרים עדיין נמוך בכ-20% מאשר לפני המלחמה. בניגוד לתיירות החוץ, תיירות הפנים, ברמה המצרפית, לא נפגעה מהמלחמה, שכן בתקופה זו הייתה הסטה של מבקרים ישראלים מצפון הארץ למרכז ולדרום. התשואה להון של החברות הציבוריות בענף גדלה השנה בשיעור ניכר – מ-5% ל-14% – אולם עלייה זו מיוחסת בעיקר לגידול חד ברווח של חברה אחת. יתרת האשראי הכולל לציבור בענף התיירות הצטמצמה במהלך שנת 2006 בשיעור של 4.9%, ומשקל האשראי הבעייתי בסך האשראי בענף המשיך לרדת השנה, אך עדיין נותר הגבוה ביותר מבין הענפים במשק (לוח ג'-5, איור ג'-6).

בענף התעשייה²³ (שתוצרו הוא כחמישית מהתוצר העסקי של המשק, והאשראי לו מהווה כ-14% מתיק האשראי וכ-8% מסך האשראי הבעייתי) גדל התוצר ב-10.5%, וצמיחתו הואצה ביחס לאשתקד. עיקר הגידול של הייצור התעשייתי נבע מעלייה משמעותית ביצוא התעשייתי, ובמיוחד ביצוא תעשיית האלקטרוניקה – עלייה שמקורה בגידול הביקוש העולמי. רמת הסיכון בענף המשיכה לרדת, זו השנה השנייה: ירדו הן שיעור האשראי הבעייתי בסך יתרת האשראי והן שיעור ההפרשה לחובות מסופקים בסך סיכון האשראי (לוח ג'–5, איור ג'–6).

ענף התקשורת, שהוא חלק מענף התקשורת ושירותי המחשב (שתוצרו הוא כ-4% מהתוצר העסקי, והאשראי לו מהווה כ-2.5% מתיק האשראי וכ-8% מהאשראי הבעייתי), התרחב בשנה הנסקרת ב-4%. התוצר של שירותי המחשב, המו"פ וחברות ההונק גדל ב-12%, המשך לגידול דומה בשנים הקודמות. בסיכון האשראי הכולל בענף התקשורת ושירותי המחשב נרשם השנה שיפור ניכר, המשך לשיפור במהלך 2005. ירידת הסיכון באה לידי ביטוי הן בשיעור החובות הבעייתיים בסך האשראי של הענף והן בשיעור ההפרשה לחובות מסופקים. מגמת השיפור ניכרת גם בהשוואה לירידה הממוצעת של הסיכון בענפים אחרים במשק (לוח ג'–5, איור ג'–6).

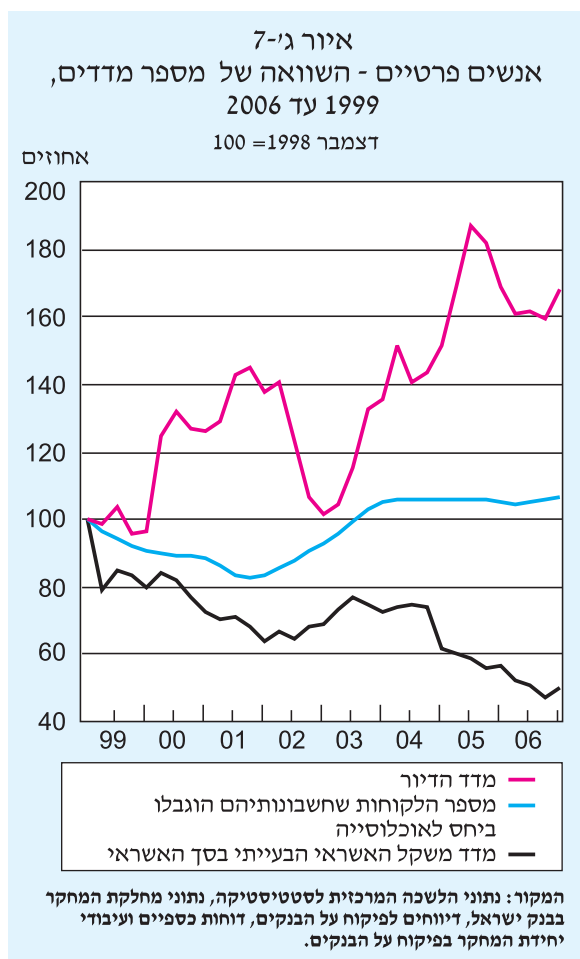
בקרב האנשים הפרטיים²⁴ (שהאשראי להם מהווה כ-32% מתיק האשראי וכ-2.5% מהאשראי הבעייתי), כמו ביתר ענפי המשק שתוארו לעיל, היו התפתחויות שהשפיעו לחיוב על כושר ההחזר של הלווים: השיפור המתמשך בשוק העבודה והפחתת שיעורי המס הישיר הביאו לעלייה של ההכנסה הפנויה משכר, וההכנסה הפנויה של האנשים הפרטיים מכל המקורות עלתה בשיעור ניכר של 6%. נוסף על כך עלה השנה שווי של רכוש הציבור, ובייחוד של תיק הנכסים הפיננסי. השיפור ביכולת הפירעון של האנשים הפרטיים, שהחל בסוף 2004, בא לידי ביטוי במספר מדדים (איור ג'–7): ירד משקל האשראי הבעייתי בסך האשראי הניתן לאנשים פרטיים (מרמה של 4% ב-2004 לרמה של 2.7% ב-2006; איור ג'–6); עלה המדד לרוכשי דירות²⁵, דבר המצביע על שיפור ניכר במצבם החל בשנת 2003 וניתן לייחסו בעיקר לירידה מתמשכת של שיעורי הריבית. מהמחצית השנייה של 2005 ועד המחצית הראשונה של 2006 נרשמה הרעה מסוימת במדד בשל עלייה של הריבית הריאלית ושל מחירי הדירות, אך ברביע האחרון של השנה השתפר מצבם של רוכשי הדירות, בעקבות הורדות הריבית במשק; במדד האומד את מספר הלקוחות שחשבונוניהם הוגבלו ביחס לאוכלוסייה נמשכה היציבות, שהחלה בשנת 2004, לאחר הרעה מתמשכת בשנת 2001. (במחצית השנייה

²³ ענף התעשייה מכיל תת-ענפים רבים, ועל כן הוא מאופיין בהטרוגניות רבה.

²⁴ האשראי לאנשים הפרטיים כולל את האשראי למגזר משקי הבית ולמגזר הבנקאות הפרטית, כפי שמדווח בדוחות הכספיים בתוספת ו'.

²⁵ המדד לרוכשי דירות מבוסס על מדד המתפרסם על ידי "בנק הפועלים" ומורכב מארבעה משתנים – מחירי הדירות, השכר הממוצע במשק, הריבית על משכנתאות ושיעור האבטלה – והוא מחושב על ידי:

$$= \frac{[(\text{השכר ממוצע במשק}) \cdot (1 - (\text{האבטלה}))]}{(\text{התשלום החודשי על המשכנתה})} \cdot \text{המדד לרוכשי דירות}$$

של 2006 נרשמה הרעה מסוימת במדד זה, אך אותה ניתן ליחס להוראה 26325). כתוצאה מהשיפור באינדיקטורים המקורו-כלכליים בשנה הנסקרת, נמשך גידולה של יתרת האשראי לאנשים פרטיים, ואשראי זה בגין פעילות של לווים בישראל התרחב במהלך השנה בכ-9%: ההלוואות לדיור גדלו בכ-5%, וההלוואות שלא לדיור - בכ-12%²⁷. השנה עלה שיעור ההוצאה בגין הפרשה לחובות מסופקים בסך האשראי בהשוואה לאשתקד, אך בהשוואה לשנים קודמות ניכרת ירידה, ולא עוד אלא שחלק מההפרשות ניתן לייחס להחלת ההנחיות החדשות של בנק ישראל בדבר אופן חישוב ההפרשה לחובות מסופקים בגין אשראי לדיור.

2. סיכון השוק

א. דברים כלליים

סיכוני השוק מוגדרים כשחיקה בערכו הכלכלי של הון הבנק (Net-Worth), בשל שינויים בלתי צפויים במחירי השוק (שיעורי הריבית, המניות, שער החליפין והאינפלציה).

ניתוח סיכוני השוק בסקירה זו מבוסס על הערך הנתון לסיכון (Value - VaR at Risk). ערך זה משקף את ההפסד המרבי הצפוי על החזקת מכשירים פיננסיים הרגישים לשינויים במחירי השוק, עבור אופק תכנון ורמת מובהקות נתונים בנקודת זמן מסוימת. מדד הערך הנתון לסיכון חושב בפרק זה עבור סיכוני הריבית בשלושת מגזרי ההצמדה (המגזר השקלי הצמוד והלא-צמוד ומגזר המט"ח) ועבור סיכוני בסיסי הצמדה (שערי חליפין ואינפלציה), באמצעות גישת התרחישים ההיסטוריים, המבוססת על ההנחות הבאות: (1) אופק התכנון הוא חודש²⁸; (2) רמת המובהקות היא 99%; (3) אין התחשבות במיתאמים בין השינויים במחירי השוק השונים; (4) משתמשים בנתונים

²⁶ לפירוט והרחבה ראו פרק א'.

²⁷ "בנק לאומי" העביר בשנת 2005 כ-5.5 מיליארדי ש"ח מ"אנשים פרטיים אחר" ל"הלוואות לדיור". הנתונים לא הוצגו מחדש.

²⁸ מאחר שהנתונים של מדד המחירים לצרכן הם חודשיים, הוחלט שאופק התכנון בסקירה זו יהיה חודש.

היסטוריים לחמש השנים הקודמות²⁹; (5) הפוזיציות מבוססות על הנתונים המפורסמים בדוחות הכספיים של הבנקים (כולל השפעת העסקאות העתידיות).

ב. סיכוני הריבית

סיכון הריבית הוא הסיכון ששינויים לא-צפויים בשיעורי הריבית ירעו את מצבו הפיננסי של הבנק (או יפחיתו את הערך הכלכלי של הון הבנק³⁰). סיכון זה נוצר כאשר הרגישות היחסית של ערך נכסי הבנק לשינויים לא-צפויים בשיעורי הריבית שונה מזו של התחייבויותיו. החשיפה לסיכון הריבית, שבאה לידי ביטוי בערך הנתון לסיכון של פוזיצית הבנק³¹, מושפעת משלושה רכיבים: (1) ההפרש שבין הערך הנוכחי של הנכסים לערך הנוכחי של ההתחייבויות בתוספת ההשפעה של העסקאות העתידיות (להלן: הפוזיציה); (2) הרגישות של הפוזיציה לשינויים בשיעורי הריבית, הנמדדת באמצעות המח"ם (משך החיים הממוצע – Duration), או המח"ם המתוקנן; (3) הערך הנתון לסיכון של השינוי בשיעור הריבית (בנקודות אחוז) במהלך תקופת התכנון. שני הרכיבים הראשונים תלויים בהתפלגות הנכסים וההתחייבויות של כל בנק ובמאפייניהם על פני זמן, ואילו השלישי אחיד לכולם, שכן הוא נגזר מהתנודתיות בשיעורי הריבית.

סך הערך הנתון לסיכון ריבית עלה השנה במרבית הקבוצות הבנקאיות, למעט קבוצת "הבינלאומי", והסתכם בכ-2.8 מיליארדי ש"ח, לעומת 2.5 מיליארדים ב-2005 (לוח ג'-6). הערך הנתון לסיכון הריבית נע בין 4.1% מהערך הכלכלי של ההון בקבוצת "הפועלים" לבין 22.6% בקבוצת "דיסקונט". העלייה של סך הערך הנתון לסיכון ריבית התרחשה במגזר הלא-צמוד, ובמרבית הבנקים היא הושפעה בעיקר מהתרחבות פער המח"ם – הפער שבין מח"ם הנכסים למח"ם ההתחייבויות – בעוד שבמחיר לא חל שינוי, והוא נותר גבוה ביחס למגזר הצמוד, ובמיוחד ביחס למגזר המט"ח (לוח ג'-6, איור ג'-8). במגזר הצמוד למדד ירד סך הערך הנתון לסיכון הריבית ברוב

²⁹ ישנן שתי גישות נוספות לאמידת VaR: גישת ההתפלגות הנורמלית וגישת התרחישים של מונטה קרלו. הראשונה, מניחה שתשואות התיק מתפלגות נורמלית והשנייה בנויה על התפלגות מסוימת. הואיל ולא כל משתני השוק מתפלגים נורמלית, ויש סיכון שההתפלגות אשר תיבחר לתרחיש בשיטת מונטה קרלו לא תתאם לזו שבמציאות – בחרנו, לשם האחידות והפשטות, בגישת התרחישים ההיסטוריים.

³⁰ הערך הכלכלי של ההון העצמי של הבנק (Net Worth) מחושב באמצעות ההפרש שבין הערך הנוכחי של הנכסים לבין הערך הנוכחי של ההתחייבויות. הערך הנוכחי של הנכסים וההתחייבויות מתקבל על ידי היוון של התזרים העתידי (קצן וריבית) בריבית השוק בהתאם למבנה העתי של שיעורי הריבית הרלוונטיים לכל מגזר.

³¹ ערך זה הוא השינוי הצפוי בערך הכלכלי של הפוזיציה עבור השינוי המרבי הצפוי בשיעור הריבית, ומחושב לפי הנוסחה:

$$VaR_p = P \cdot \frac{D_k}{(1+i)} \cdot VaR_{(1+i)}$$

כאשר P – הפוזיציה, D_k – מח"ם הערך הכלכלי של הון הבנק, i – ריבית ההיוון ו- $VaR_{(1+i)}$ הערך הנתון לסיכון ריבית – השינוי המרבי בריבית בהסתברות של 99%. האיבר השני בצד הימני של המשוואה הוא מח"ם ההון המתוקנן. ככל שהמח"ם המתוקנן של נכס גבוה יותר, שינוי כלשהו בשיעור הריבית גורם לשינוי גדול יותר בערכו הנוכחי של הנכס, ועל כן משקף סיכון ריבית גבוה יותר. לפירוט ראו לוח ג'-6.

לוח ג'-6

החשיפה לשינויים בשיעורי הריבית, המש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, עד 2006

המגזר הלא-צמוד	הפועלים			דיסקונט			המזרחי-טפחות			הבניאומי	
	2005	2006	2005	2005	2006	2005	2005	2006	2005	2005	2006
הפוזיציה נטו במגזר ¹ (מיליוני ש"ח)	1,426	2,841	8,321	965	1,493	763	1,996	1,685	792		
מח"ם הנכסים (שנים)	0.46	0.60	0.48	0.75	0.77	0.42	0.38	0.69	0.55		
מח"ם ההתחייבויות (שנים)	0.33	0.28	0.32	0.25	0.22	0.32	0.22	0.16	0.19		
פער המח"ם ² (שנים)	0.14	0.32	0.19	0.50	0.56	0.10	0.17	0.54	0.37		
מח"ם ההון המתוקנן ³ (אחוזים)	9.20	11.46	2.03	25.17	20.74	4.51	3.07	10.89	20.05		
השינוי המרכזי בריבית ⁴ (נקודת האחר)	1.61	1.61	1.61	1.61	1.61	1.61	1.61	1.61	1.61		
הערך הנתון לסכום ⁵ (Value at Risk)	211	525	272	392	499	56	99	296	256		
המגזר הצמוד ⁶											
הפוזיציה נטו במגזר ¹ (מיליוני ש"ח)	10,944	9,389	3,235	2,847	2,087	2,996	1,797	1,006	1,641		
מח"ם הנכסים (שנים)	3.90	3.98	4.42	4.61	4.80	3.99	3.91	4.27	4.32		
מח"ם ההתחייבויות (שנים)	5.46	4.81	3.99	3.92	4.58	4.02	3.62	3.40	3.53		
פער המח"ם ² (אחוזים)	-0.65	-0.07	0.65	1.18	0.65	0.29	0.47	1.10	1.14		
מח"ם ההון המתוקנן ³ (אחוזים)	-3.69	-0.44	11.47	9.17	6.74	3.53	9.32	15.62	11.34		
השינוי המרכזי בריבית ⁴ (נקודת אחר)	-0.82	-0.82	0.95	0.95	0.95	0.95	0.95	0.95	0.95		
הערך הנתון לסכום ⁵ (Value at Risk)	332	34	352	247	133	100	159	149	176		
מגזר מטבע חוץ ⁷											
הפוזיציה נטו במגזר ¹ (מיליוני ש"ח)	1,472	2,340	570	108	-335	-141	139	-315	-185		
מח"ם הנכסים (שנים)	0.88	0.96	0.55	1.21	1.04	0.41	0.55	0.27	0.41		

פרק ג': הסיכונים והלימות ההון

לוח ג'–6 (המשך)

ההשיפה לשינויים בשיעורי הריבית, המש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, עד 2005

מח"ם ההתחייבויות (שנים) פער המח"ם ² (בשנים) מח"ם החוץ המתקנן ³ (אחוזים) השינוי המרכזי בריבית ⁴ (נקודת האחוז) הערך הנתון לסיכון ⁵ (Value at Risk)	הפועלים			לאומי			דיסקונט			המורחג-טפחות		הבינלאומי	
	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005
0.47	0.31	0.32	0.36	0.52	0.76	0.47	0.47	0.47	0.84	0.86	0.47	0.31	0.31
-0.06	-0.04	0.23	0.05	0.52	0.45	0.07	0.08	0.13	0.03		0.23	-0.04	-0.04
-8.37	-3.27	41.46	8.20	115.03	309.90	25.51	17.92	7.05	2.40		41.46	-3.27	-3.27
-0.20	-0.91	0.26	0.26	0.26	0.26	0.26	0.26	0.26	0.26		0.26	-0.91	-0.91
3	9	15	3	102	88	24	27	44	9		15	9	9
2,248	2,376	3,932	3,619	3,245	3,920	10,990	12,126	14,570	13,842		3,932	2,376	2,248
436	454	273	159	734	727	723	650	603	552		273	454	436
19.37	19.12	6.94	4.39	22.63	18.54	6.58	5.36	4.14	3.99		6.94	19.12	19.37

סך הערך הכלכלי של החוץ הבנק⁸ (Net-Worth)
(מיליוני ש"ח)

סך הערך הנתון לסיכון ריביתי⁹

באחוזים מהערך הכלכלי של החוץ הבנק

(1) ההפיש בין הערך הנוכחי של הנכסים ובין הערך הנוכחי של ההשפעה כולל ההשפעה של עסקאות עתידיות. הערך הנוכחי של הנכסים וההתחייבויות מתקבל על ידי היוון של התורים העתידיים (קו וריבית) בריבית השוק בהתאם למבנה העתיד של שיעורי הריבית הרלוונטיים לכל מגזר.

(2) פער המח"ם (duration gap) מבטא את רגישות החוץ הכלכלי של הבנק לשינויים בשיעורי ריבית במזרחי וכן, ולכן מאפשר להעריך את מח"ם הנכסים/ההתחייבויות שיש לרכוש/למכור כדי לחסן את החוץ הכלכלי של הבנק מפני סיכונים ריביתיים. מודד פער המח"ם מחושב כדלקמן: $D_{gap} = D_A - D_L$ – מח"ם ההתחייבויות; A – הערך הנוכחי של הנכסים; L – הערך הנוכחי של ההתחייבויות.

(3) המח"ם המתקנן של החוץ (modified duration) מחושב כדלקמן: $D_M(1+\delta) = D_M(1+\delta)$ כאשר: $D_M = D_{gap} \cdot A/L$ – מח"ם הערך הכלכלי של החוץ הבנקי. ניתן להתאים למח"ם החוץ המתקנן גם כאל שיעור החשיפה של הפוזיציה עבור שינוי של נקודות אחוז בשיעור הריבית. כאשר הסיכון חיובי, עלליה בלתי צפויה של שיעור הריבית תשאק את החוץ הכלכלי וירידה תשבח אותו. כשהסימן שלילי, ההשפעה תהיה הפוכה.

(4) השינוי המרכזי בתשואה-לפרדיון על מק"ם לחודש במגזר הלא-צמוד, על אגרות חוב צמודות ל-5 שנים במגזר הצמוד ועל הלייבד ל-3 חודשים במגזר המשי"ח. השינוי המרכזי בריבית נגזר מהתפלגות השינויים החודשיים בהמש השנים האחרונות, כאשר ההסתברות שיתרחש שינוי הגדול ממונו קטנה מ-1%.

(5) השינוי שיחול במצבו של הבנק כתוצאה משינוי מרכזי בשיעורי הריביות המתחשבים על פי מודל ה- VaR .

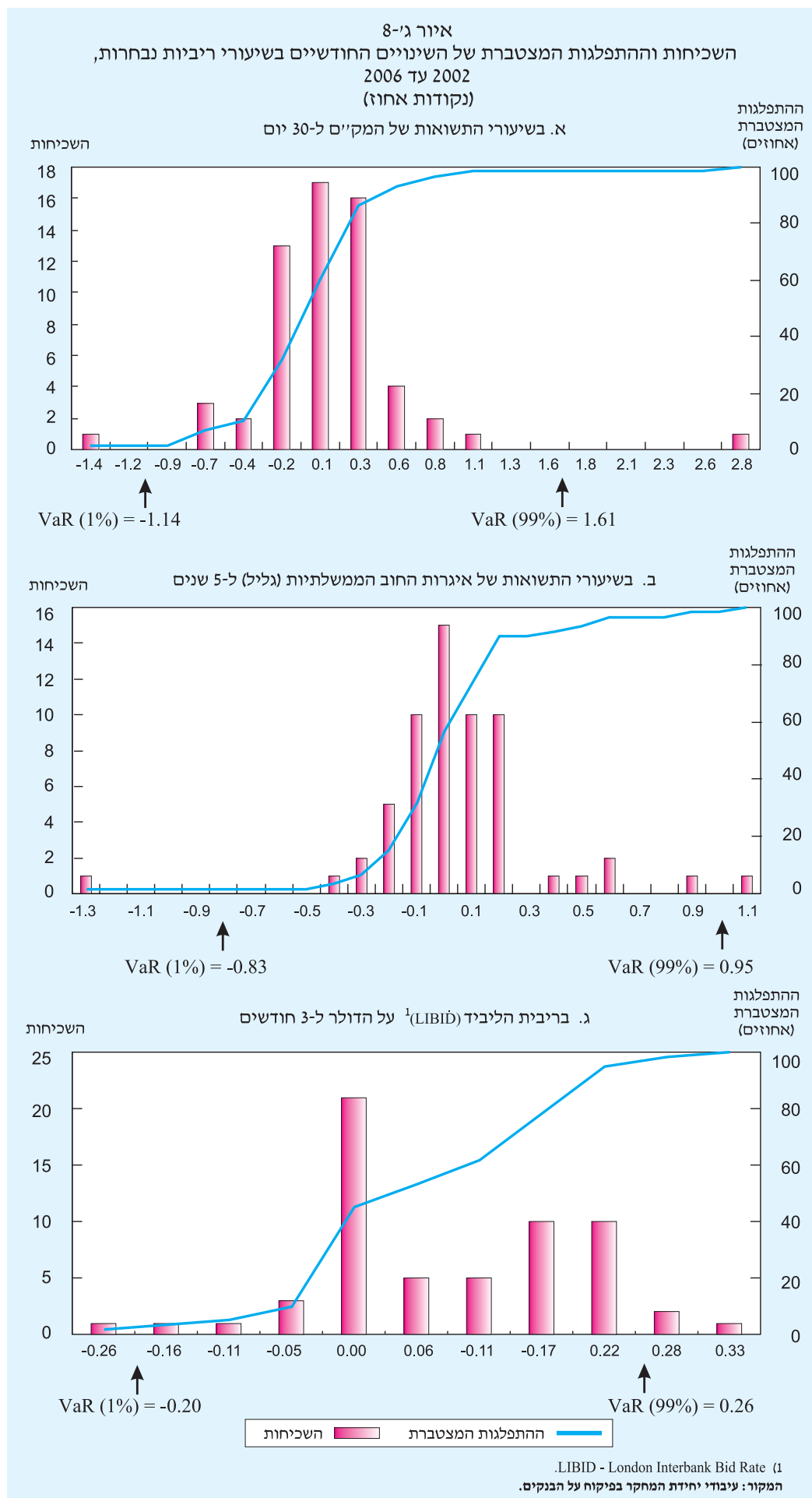
(6) מתקנים: $\Delta(1+\delta) = VaR = P[D_M(1+\delta)]$ כאשר: P – הפוזיציה, D_K = מח"ם הערך הכלכלי של החוץ הבנקי, i = ריבית ההיוון, $\delta(1+\delta) =$ השינוי המרכזי בריבית ההיוון.

(7) כולל מגזר הברירה.

(8) ההפרש שבין הערך הנוכחי של הנכסים והפוזיציות בתוספת השפעה של העסקאות העתידיות.

(9) סך כל הערך הנתון לסיכון הריבית המתקבל על ידי חיבור פשוט של הערכים המותאמים לסיכון בשלושת המגזרים, בהתאם החזקה כי יחול השינוי המרוץ ביותר, מבחינת מצב הבנק, בכל המגזרים.

מקור: דוחות כספיים לציבור ועיבורי יחידת המחקר בפיקוח על הבנקים.

הקבוצות הבנקאיות, עקב צמצום החשיפה במגזר (לוח ג'–6). הערך הנתון לסיכון הריבית במגזר המט"ח נותר נמוך מאשר במגזרים השקליים, בזכות מדיניות השומרת על פוזיציה נמוכה במגזר זה ותנודתיות נמוכה של הריבית בו.

ג. סיכוני בסיסי ההצמדה

החשיפה לסיכון בסיסי הצמדה מושפעת משני רכיבים: האחד הוא השפעת הכמות – ההפרש שבין ערך הנכסים לערך ההתחייבויות, בתוספת ההשפעה (נטו) של עסקאות עתידיות – להלן הפוזיציה; הרכיב השני, השפעת המחיר, הוא השינוי הבלתי צפוי במחירים היחסיים בין מגזרי ההצמדה השונים. הניתוח בסקירה זו מתמקד בשלושה מגזרי הצמדה בלבד (ללא התייחסות למיגוון רחב של מטבעות חוץ), בהנחה שההון הפיננסי מוגדר כלא-צמוד. לפיכך, בנק חשוף לסיכון שוק במגזר השקלי הצמוד במקרה של ירידת מחירים (דפלציה) לא-צפויה, השוחקת את נכסיו (כאשר ערך הנכסים גבוה מערך ההתחייבויות), או במקרה של עליית מחירים לא-צפויה (אינפלציה) המגדילה את התחייבויותיו (כאשר ערך ההתחייבויות גבוה מערך הנכסים). באופן דומה, סיכון שוק במגזר המט"ח מתממש כשעלייה לא-צפויה בשער החליפין הנומינלי של השקל כנגד הדולר (פיחות) המגדילה את התחייבויות הבנק (כאשר ערך ההתחייבויות גבוה מערך הנכסים), וכשירידה לא-צפויה (ייסוף) שוחקת את נכסי הבנק (כאשר ערך הנכסים גבוה מערך ההתחייבויות).

בשנת 2006 ירד מדד המחירים לצרכן ב-0.1% – מתחת לגבול התחתון של יציבות המחירים (1% עד 3%). החריגה מהגבול התחתון של יציבות המחירים ומהציפיות לאינפלציה משוק ההון, שעמדו בתחילת השנה על כ-2%, שחקה את הונן הכלכלי של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, שהיה להן עודף נכסים על התחייבויות במגזר הצמוד למדד (לוח ג'–7). התחזקות השקל מול הדולר בשיעור של 8.2% במהלך 2006 שחקה את ההון הכלכלי של בנקים שהיה להם עודף נכסים על התחייבויות במגזר המט"ח, אולם ההשפעה הייתה קטנה, בשל הפוזיציות הנמוכות במגזר זה. בסטיית התקן של שינויי המחירים במשק הישראלי ובסטיית התקן של שער החליפין של השקל מול הדולר לא היו השנה שינויים מהותיים בהשוואה לאשתקד.

הערך הנתון לסיכון בסיסי הצמדה עלה מעט בשנת 2006 ועמד על 189 מיליוני ש"ח, נמוך בהשוואה לערך הנתון לסיכון הריבית.

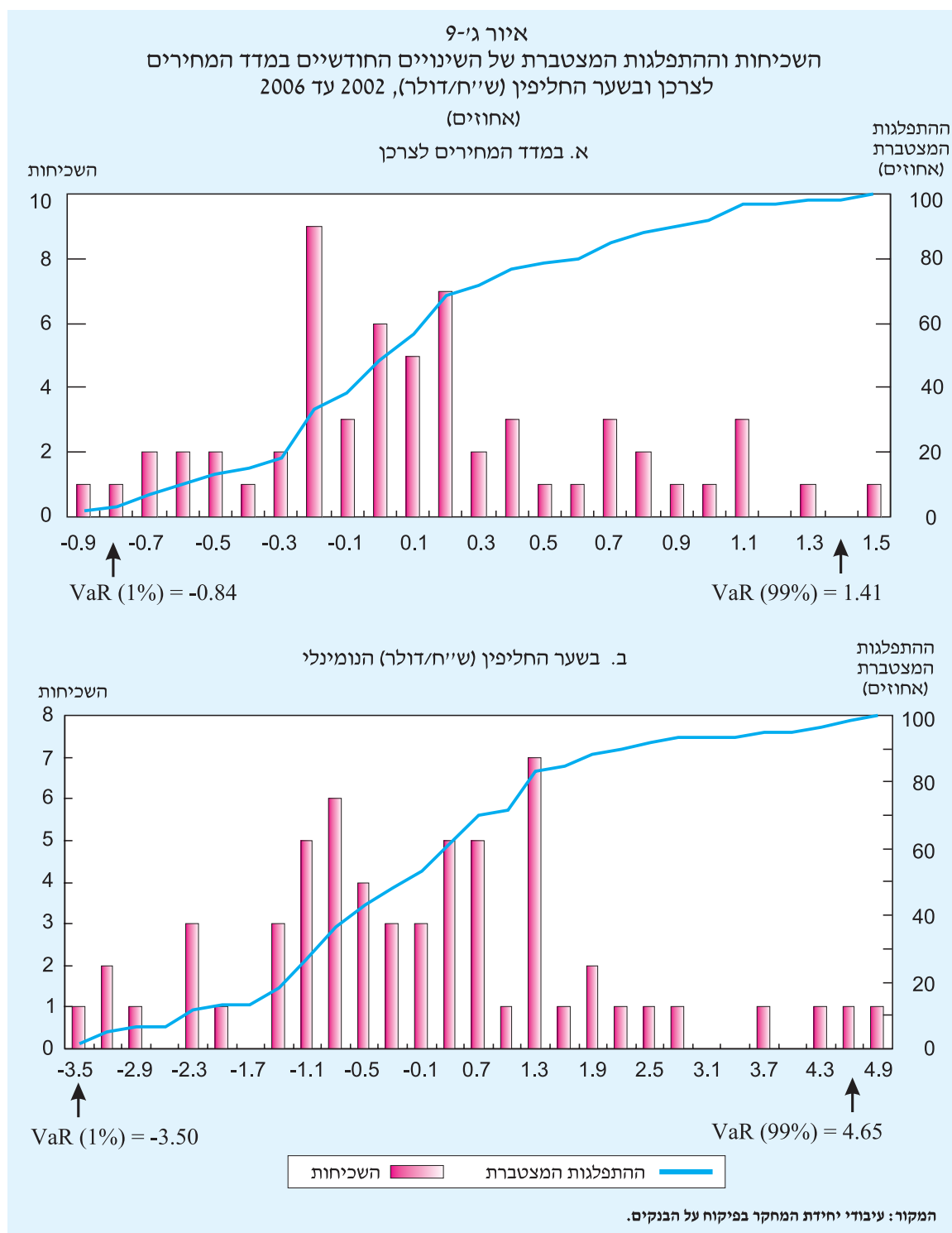
במהלך השנה לא חל שינוי משמעותי בסיכון המחיר, המתייחס לחשיפה לשינויים לא-צפויים במדד המחירים לצרכן ובשער החליפין הנומינלי, ונאמד על ידי האחוזון ה-1 והאחוזון ה-99 בהתפלגות השינויים החודשיים בחמש השנים האחרונות; למעט ירידה של כ-0.1 נקודת אחוז באחוזון ה-1 של התפלגות השינויים באינפלציה ובאחוזון ה-1 של התפלגות השינויים בשער החליפין, הנתונים המתייחסים לאחוזון ה-99 עדיין מושפעים מהשינויים שהתרחשו בשנת 2002 (לוח ג'–7, איור ג'–9). בדצמבר 2006 הפוזיציות במגזר השקלי הצמוד היו חיוביות בכל הבנקים, ולכן הם נחשפו לירידה לא-צפויה של מדד המחירים לצרכן (לוח ג'–7). אף על פי כן, למרות עלייה של 0.1 נקודת אחוז בסיכון המחיר, בקבוצות "הפועלים", "דיסקונט" ו"המזרחי-טפחות" ירד הערך הנתון לסיכון במגזר זה, לרמה של -0.84%, וזאת בשל ירידת הפוזיציה. הערך

לוח ג'-7

החשיפה לשינויים במודד המוזכרים לצרכן ושער החליפין, חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, דצמבר 2005 עד דצמבר 2006

הבינלאומי		טפחות		המוזכר-טפחות		דיסקונט		לאומי		הפועלים		
2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	
המגזר הלא-צמוד												
-5,198	-3,327	-8,167	-9,008	-1,028	-1,238	-7,025	-1,694	-11,366	-3,171	ההפרש שבין הנכסים להתחייבויות (מיליוני ש"ח)		
6,704	5,887	10,440	9,987	3,052	2,315	13,097	10,086	15,194	4,977	השפעת העסקאות העתידיות והאופציות (מיליוני ש"ח)		
2,357	2,695	3,471	3,192	2,950	2,351	9,202	9,930	12,298	11,009	הערך הכלכלי של חוץ הבנק ¹ (מיליוני ש"ח)		
-851	-135	-1,198	-2,213	-926	-1,274	-3,130	-1,538	-8,470	-9,203	סך הפוזיציה במגזר ² (מיליוני ש"ח)		
המגזר הצמוד ³												
4,100	2,891	6,431	5,401	1,936	2,324	8,088	4,624	14,067	12,795	ההפרש שבין הנכסים להתחייבויות (מיליוני ש"ח)		
-3,057	-2,410	-5,410	-3,190	-738	-642	-4,911	-3,362	-6,879	-3,816	השפעת העסקאות העתידיות והאופציות (מיליוני ש"ח)		
1,043	481	1,021	2,211	1,198	1,682	3,177	1,262	7,188	8,979	סך הפוזיציה במגזר (מיליוני ש"ח)		
-0.84	-0.75	-0.84	-0.75	-0.84	-0.75	-0.84	-0.75	-0.84	-0.75	השינוי במודד הסיכונים לצרכן ⁴ (אחוזים)		
9	4	9	17	10	13	27	9	60	67	הערך הנתון לסיכון ⁵ Value at Risk (מיליוני ש"ח)		
מגזר מטבע החוץ ⁶												
3,455	3,131	5,207	6,799	2,044	1,267	8,139	7,000	9,597	1,711	ההפרש שבין הנכסים להתחייבויות (מיליוני ש"ח)		
-3,647	-3,477	-5,030	-6,797	-2,316	-1,675	-8,186	-6,724	-8,315	-1,487	השפעת העסקאות העתידיות והאופציות (מיליוני ש"ח)		
-192	-346	177	2	-272	-408	-47	276	1,282	224	סך הפוזיציה במגזר (מיליוני ש"ח)		
4.65	4.65	-3.50	-3.38	4.65	4.65	4.65	-3.38	-3.50	-3.38	השינוי בשער החליפין ⁷ (אחוזים)		
9	16	6	0	13	19	2	9	45	8	הערך הנתון לסיכון ⁸ Value at Risk (מיליוני ש"ח)		

הנתון לסיכון האינפלציה נע בסוף 2006 בין כ-10 מיליוני ש"ח בקבוצת "המזרחי-טפחות", "הבינלאומי" ו"דיסקונט" ל-60 מיליונים בקבוצת "הפועלים". במגזר המט"ח נחשפו הקבוצות "הפועלים" ו"המזרחי-טפחות" להתחזקות השקל בשיעור של 3.5% - עלייה של כ-0.1 נקודת אחוז לעומת 2005, בשל פוזיציות חיוביות במגזר, וגידולן של פוזיציות אלו במהלך 2006 פעל גם הוא לעליית הערך הנתון לסיכון (לוח ג'-7). לעומת זאת, לקבוצות "לאומי", "דיסקונט" ו"הבינלאומי" היו פוזיציות שליליות

במגזר, ובהן ירד הערך הנתון לסיכון, עקב השפעת הכמות בלבד (לוח ג'–7), שכן הערכים הקיצוניים של הסיכון לפיחות לא השתנו. יש לציין, כי בעוד שסיכון המחיר של שער החליפין גבוה משמעותית מסיכון המחיר של האינפלציה, הבנקים שומרים על פוזיציות נמוכות במגזר המט"ח, המצמצמות את הערך הנתון לסיכון במגזר זה.

3. סיכון הנזילות

סיכון הנזילות נובע מאי-ודאות של התאגיד הבנקאי לגבי היקף משיכות הציבור מפיקדונותיו, מאי חידוש צפוי של פיקדונות במועדי הפירעון החוזיים שלהם ומביקוש לא-צפוי לאשראי. התממשות סיכון זה עלולה לגרום לבנק מחסור בנזילות, שבגינו הוא יאלץ להנזיל נכסים במחיר נמוך ממחיר השוק ו/או לגייס מקורות בשוק המשני, כגון הלוואות בין-בנקאיות והלוואות מבנק ישראל (הלוואות מוניטריות) במחיר גבוה ממחיר השוק. לכן סיכון הנזילות, שהוא סיכון לטווח קצר, מתבטא בישראל בעיקר במגזר השקלי הלא-צמוד ובמגזר המט"ח, שבהם קיימים סעיפים בנקאיים ללא מועדי פירעון חוזיים ידועים מראש (לדוגמה, פיקדונות עו"ש ופח"ק מצד אחד וחשבונות עו"ש חובה וחח"ד מהצד האחר).

אף שהבנקים יכולים ליישם מודל סטנדרטי או מודל פנימי (על פי הנחיות בנק ישראל), סיכון הנזילות נמדד ומנוהל במערכת הבנקאות בישראל באמצעות מודלים פנימיים העוקבים אחר מצב הנזילות באמצעות מדדים ותרחישים שונים. המודלים הפנימיים שפותחו על ידי הבנקים נבדלים ביניהם בהנחות העבודה ובשיטות החישוב, ונגזרים ממאפייני בסיסי הלקוחות השונים. במודלים אלה גם מובאים בחשבון רכיבים נוספים, כגון מידת ההישענות של הבנק על מפקידים גדולים, כלומר ריכוזיות המפקידים, יכולת הבנק לקבל מסגרת אשראי מבנקים בחו"ל ומבנק האם, מוניטין הבנק ועוד. במסגרת המודל הפנימי הבנקים גוזרים סטטיסטית את שיעור מחזור פיקדונותיהם ואת מידת יכולתם להנזיל נכסים מסוימים, ומחשבים את מדדי הנזילות בתדירות יומית: פער הנזילות לפי התקופות לפירעון (יום, עד שבוע, עד חודש, עד 3 חודשים, עד חצי שנה, עד שנה, מעל שנה) ויחס הנכסים הנזילים להתחייבויות לתקופת פירעון עד חודש. נוסף על כך, בודקים הבנקים את תזרימי המזומנים על פי תרחישים שונים הקשורים למשבר בבנק או למשבר כללי – מלחמה, זעזוע פוליטי, זעזוע בשווקים הפיננסיים וכיו"ב – תרחישים המאפשרים להעריך בעלות סבירה את המשך פעילות הבנק בעת משבר במשך חודש. אומדן התזרימים מבוסס על ניתוח נתונים היסטוריים לפי המאפיינים הספציפיים של כל בנק ו/או לפי מודלים של ^{32}VaR או LaR (Liquidity of Risk).

בשנת 2006 ירד בסיס הכסף ב-1.2 מיליארדי ש"ח, ירידה שנבעה בעיקר מספיגת הממשלה ומהמשך הגדלת הספיגה באמצעות המק"ם. כתוצאה מכך עבר המשק למצב של גירעון נזילות בסיסי, ולפיכך מציע בנק ישראל לבנקים, מאז נובמבר

³² לפירוט והרחבה ראו סעיף 3 בפרק זה (סיכוני שוק).

2006, הלוואות במכרז. זאת בניגוד למצב הקודם, שבו הבנקים היו בעודף נזילות בסיסית, ובנק ישראל קיבל מהם פיקדונות. קביעת הריבית במשק על ידי הבנק המרכזי באמצעות הלוואות, ולא באמצעות פיקדונות, היא הדרך המקובלת לניהול המדיניות המוניטרית במדינות מפותחות בעולם. מדיניות זו משתקפת בירידת חלקם של הפיקדונות בבנק ישראל³³ בסך הנכסים מכ-20% בסוף 2002 עד למעבר לנטילת הלוואות בסוף השנה, והיא הביאה לירידה של יחס הנזילות במגזר הלא-צמוד.

4. הלימות ההון

א. הקדמה

הלימות ההון היא ביטוי להיקף ההון המאפשר לבנק לספוג הפסדים לא-צפויים, שעלולים להיגרם לו כתוצאה מהתממשות מכלול הסיכונים שהוא חשוף להם. יחס ההון המזערי הנדרש כיום בעולם הוא 8%, אולם במארכס 1999 העלה המפקח על הבנקים בישראל את יחס ההון המזערי לבנקים הישראליים ל-9%. ביוני 2006 פרסמה ועדת באזל נוסח סופי של המלצותיה בדבר הקצאת הון בגין סיכונים אשראי, סיכונים שוק וסיכונים תפעוליים. בחלק זה נפרט את המלצות ועדת באזל II ואת השלכותיה על מערכת הבנקאות בישראל. כמו כן ננתח את הלימות ההון במערכת הבנקאות בישראל, כפי שהיא נאמדת כיום.

ב. המלצות ועדת באזל II וההשלכות על מערכת הבנקאות הישראלית

(1) רקע

המפקח על הבנקים קבע כי החל מדצמבר 2009, כל תאגיד בנקאי ישראלי יישם את הסכם באזל II בגרסתו המעודכנת מיוני 2006. בהסכם החדש חתרה ועדת באזל לדרישות הון שהן רגישות יותר לסיכון, ויישומן נותן לבנקאות הישראלית הזדמנות להעלות את רמת ניהול הסיכונים ולקדם אותה לרמה המקובלת במערכות הבנקאות המובילות בעולם. על פי הנחיות המפקח באשר לסיכון האשראי ולסיכון התפעולי, יש לכל תאגיד בנקאי אפשרות ליישם אחת מהגישות המוצעות על ידי ועדת באזל. בתחום סיכונים האשראי קיימות שתי גישות – (א) הגישה הסטנדרטית (The Standardised Approach); (ב) גישת הדירוגים הפנימיים (IRB – The Internal Ratings Based Approach) – ואילו בתחום הסיכון התפעולי קיימות שלוש גישות: (א) גישת האינדיקטור הבסיסי (BIA – Basic Indicator Approach); (ב) הגישה הסטנדרטית (TSA – The Standardized Approach); (ג) גישות מתקדמות (AMA – Advanced Measurement Approaches).

³³ פיקדונות בבנק ישראל שלא כנגד חובת הנזילות.

בהתאם לאפשרויות העומדות בפני הבנקים הפיץ הפיקוח על הבנקים ביולי 2007 טיוטת הוראה מלאה של הסכם באזל II, המגלמת בתוכה את כל היבטי ההסכם. הסכם באזל כולל שלושה נדבכים (Pillars): (א) דרישות הון מזעריות (minimum capital requirements); (ב) תהליך פיקוח ובקרה על הלימות ההון (supervisory review); (ג) משמעת שוק (market discipline). להלן נתמקד בנדבך הראשון בהוראות לניהול סיכונים אשראי (המשפרות את ההוראות הקיימות משנת 1988) ובהוראות לניהול סיכונים תפעוליים, המופיעות בדרישת ההון לראשונה. דרישות ההון בגין סיכונים השוק, שהן רכיב בדרישת ההון על פי הנדבך הראשון, לא השתנו מהותית מאז עודכן הסכם באזל I ביחס לסיכון שוק בשנת 1996.

(2) הגישות השונות לניהול סיכון האשראי על פי באזל II

הגישה הסטנדרטית – גישה זו כוללת הרחבת התחום הנוכחי של משקלות סיכון האשראי, מתחום של 0% עד 100% (לפי הסכם באזל I משנת 1988) ל-0% עד 150%,³⁴ תוך הסתמכות על דירוגי אשראי חיצוניים של ריבונות (sovereign), בנקים (banks) ופירמות עסקיות (corporate), הנקבעים על ידי חברות דירוג חיצוניות.³⁵ במקרה שחברה איננה מדורגת, משקל הסיכון שלה יהיה 100%, משמע שדרישת ההון בגינה תהיה זהה לזו הנהוגה כיום לפי באזל I, משנת 1988. הוועדה קבעה כי הפיקוח על הבנקים בכל מדינה אחראי לאשר את חברות הדירוג החיצוניות על סמך עמידה במספר קריטריונים, שהמרכזיים שבהם הם אובייקטיביות, אי-תלות, שקיפות ואמינות.

גישת הדירוגים הפנימיים – גישה זו מהווה שיפור מהותי לעומת הסכם באזל I ומאופיינת ברגישות גבוהה יותר לסיכון, ועל כן בנקים המיישמים אותה מחויבים לשינוי ניכר בניהול האשראי. גישת הדירוגים הפנימיים יוצרת מסד פנים ארגוני לבנק, שעל פיו ינוהל ויחושב סיכון האשראי. על פי גישת הדירוגים הפנימיים, ההון הנדרש מחושב ישירות ובאופן פרטני לכל חשיפה בהתאם למאפייני הלקוח ומאפייני העסקה (החשיפה).³⁶

³⁴ בגישה הסטנדרטית מוגדרים 13 סוגי חשיפות, וההתייחסות הפרטנית לרמת הסיכון של הלקוח היא רק עבור תאגידים, ריבונות, ישויות סקטור ציבורי ובנקים. לגבי האחרונים משקל הסיכון של הלקוח נקבע בהתאם לדירוגו על ידי חברת הדירוג. ללקוחות קמעוניים נקבע משקל סיכון קבוע של 75%, ובחשיפה למשכנתאות נקבע משקל סיכון קבוע של 35%. שאר התביעות – נגד בנקים רב-לאומיים לפיתוח, חברות ניירות ערך, חובות בביטחון נדל"ן מסחרי, הלוואות בפיגור, נכסים שנכללים בקטגוריות סיכון גבוהות יותר, נכסים אחרים ופריטים חוץ-מאזניים – אינן מהותיות, ומשקל הסיכון שלהן נקבע באופן פרטני בהתאם להסכם באזל II.

³⁵ לפירוט משקלות הסיכון לפי דירוגי אשראי ראו סעיפים 53, 63 ו-66 בהוראת באזל II.

³⁶ מאפייני הלקוח באים לידי ביטוי בהסתברות להימצאותו במצב של חדלות פירעון (PD – Probability of Default) ומאפייני העסקה (החשיפה) באים לידי ביטוי בהפסד בעת חדלות פירעון (LGD – Loss Given Default) ובחשיפה בעת חדלות פירעון (EAD – Exposure At Default). בנקים המיישמים את הגישה הבסיסית בגישת הדירוגים הפנימיים (FIRB) יחשבו את מאפייני הלקוח (PDs) ואת מאפייני העסקה (LGDs) ללקוחות קמעוניים ואת מאפייני הלקוח בלבד (PDs) לתאגידים (ה-LGD נקבע על ידי המפקח על הבנקים והוא 0.45). לעומת זאת, בנקים המיישמים את הגישה המתקדמת לדירוגים הפנימיים (AIRB) יחשבו את מאפייני הלקוח ומאפייני העסקה הן ללקוחות קמעוניים והן לתאגידים. החשיפות הקשורות לריבונות ובנקים מטופלות בדומה לחשיפה כלפי תאגידים, והחשיפה למניות מטופלת באופן ספציפי, כפי שמפורט בהסכם באזל II.

הקצאת ההון, כאחוז מהחשיפה בעת חדלות פירעון (EAD), מתבצעת על פי הנוסחה:

$$^{37} K(\%) = \left[LGD \cdot N \left(\frac{N^{-1}(PD) + \rho^{\frac{1}{2}} \cdot N^{-1}(0.999)}{\sqrt{1-\rho}} \right) - [PD \cdot LGD] \right] \cdot A^*$$

ובמונחים כספיים ההון מוצג כ- $K^* = K(\%) \cdot EAD$

חשוב להדגיש כי ההון שעל הבנק להקצות מחושב על החלק הבלתי צפוי של הסיכון/ההפסד (UL), בעוד שעל חלקו הצפוי (EL) הבנק נדרש להפרשות מתאימות בגין חובות מסופקים³⁸ (איור ג'–10).

(3) הגישות השונות לניהול הסיכון התפעולי על פי באזל II בהתאם להוראת באזל II, "סיכון תפעולי מוגדר כסיכון של הפסד הנובע מתהליכים פנימיים כושלים או לא מתאימים, אנשים ומערכות או מגורמים חיצוניים. הגדרה זו כוללת סיכון משפטי, אך אינה כוללת סיכון אסטרטגי וסיכון תדמית". הוראות הסכם באזל II לחישוב היקף ההון הנדרש ככרית לספיגת הפסדים כנגד סיכונים תפעוליים כוללות שלוש גישות חישוב אפשריות: (א) גישת האינדיקטור הבסיסי (BIA – Basic Indicator Approach); (ב) הגישה הסטנדרטית (TSA – The Standardized Approach); (ג) גישות מתקדמות (AMA – Advanced Measurement Approaches). בשל ההערכה כי מערכת הבנקאות הישראלית עדיין איננה ערוכה לשימוש בגישות המתקדמות, נתמקד בגישה הסטנדרטית. על פי גישה זו פעילויות הבנק מחולקות לשמונה קווי עסקים³⁹: מימון תאגידיים (corporate finance), סחר ומכירות (trading and sales), בנקאות קמעונית (retail banking), בנקאות מסחרית (commercial banking), תשלומים וסילוקין (payment and settlement), שירותי סוכנות (agency services), ניהול נכסים (asset

³⁷ כאשר

PD – ההסתברות לחדלות פירעון; LGD – ההפסד בעת חדלות פירעון; M – המועד האפקטיבי לפירעון החוב; EAD – חשיפת הבנק בעת חדלות פירעון. כמו כן, $b = ((0.11852) - 0.05478 \cdot \log(PD))^2$ וכן לתאגידים, ריבונות ובנקים

$\rho(PD) = 0.12 \cdot \lambda + 0.24 \cdot (1 - \lambda)$, $A^* = [1 - 1.5b(PD)]^{-1} \cdot (1 + (M - 2.5) \cdot b(PD))$

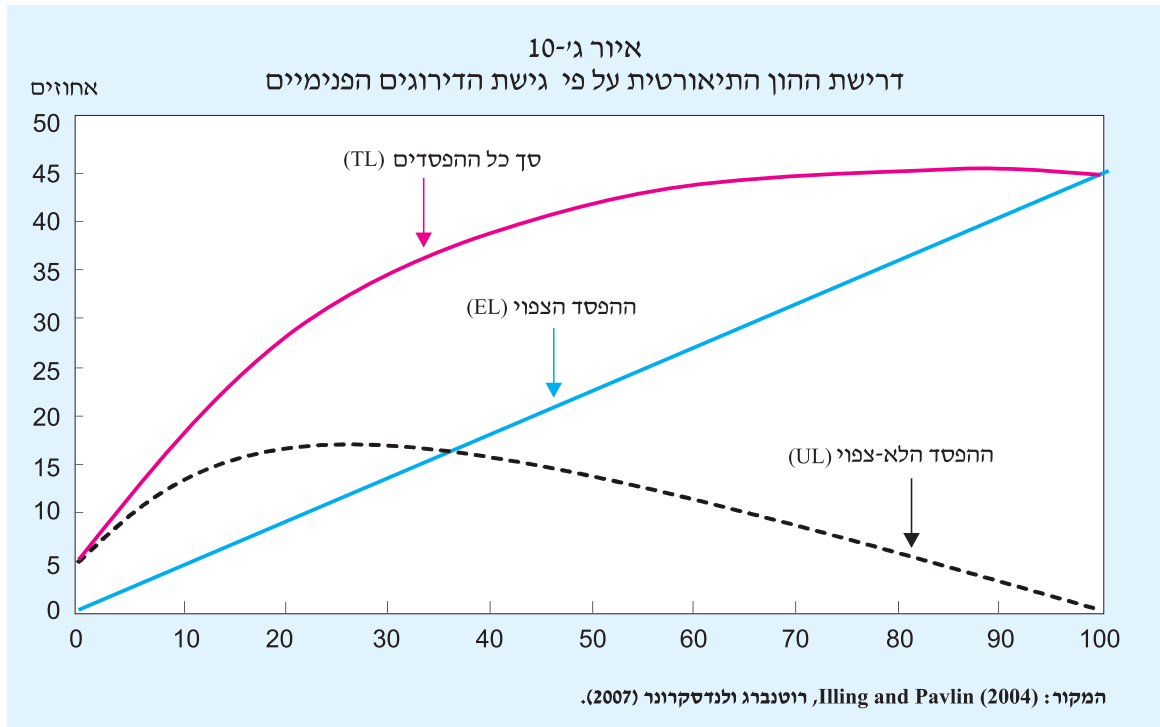
כאשר המיתאם בין החשיפות השונות: $\lambda = \left(\frac{1 - e^{(-50 \cdot PD)}}{1 - e^{(-50)}} \right)$

לעומת זאת, לחשיפות קמעוניות $A^* = 1$ (משמע שהחשיפות הקמעוניות הן קצרות ושוות לשנה אחת,

$\lambda = \left(\frac{1 - e^{(-35 \cdot PD)}}{1 - e^{(-35)}} \right)$, $\rho = 0.03 \cdot \lambda + 0.16(1 - \lambda)$, $(M = 1)$

³⁸ הוועדה מכירה בביטחונות, בקיזוז פריטים מאזניים, בערבויות ובנגזרי אשראי לצורך קיזוז והקלה בדרישת ההון (Credit Risk Mitigation), על פי שתי הגישות דלעיל.

³⁹ הסיווג לקווי עסקים לפי באזל II נערך לפי סוגי הפעילויות – ולא, כפי שנהוג בישראל, לפי סוגי הלקוחות. (על פי הדוחות הכספיים לציבור, מגזרי הפעילויות הם: משקי הבית, הבנקאות הפרטית, העסקים הקטנים, המגזר המסחרי, המגזר העסקי, ניהול פיננסי ואחר.)

(management) ותיווך קמעוני (retail brokerage). החשיפה לסיכון בכל קו פעילות (GI) מיוצגת על ידי ההכנסה השנתית הממוצעת ברוטו בשלוש השנים האחרונות מהפעילות, והקצאת ההון הכללית בגין הסיכונים התפעוליים (K_{TSA}) מחושבת על ידי סכום המכפלות של ההכנסות ברוטו מכל קו פעילות שהוא, במשקלות קבועים (β) לכל פעילות, בהתאם לנוסחה הבאה:

$$K_{TSA} = \frac{\sum_{year=1-3} \max[\sum (GI_{1-8} \cdot \beta_{1-8}), 0]}{3}$$

קווי העסקים ושיעורי ה- β עבור כל קו עסקים:

קווי עסקים	שיעורי β (%)
מימון תאגידים	b1 = 18
סחר ומכירות	b2 = 18
בנקאות קמעונית	b3 = 12
בנקאות מסחרית	b4 = 15
תשלומים וסילוקין	b5 = 18
שירותי סוכנות	b6 = 15
ניהול נכסים	b7 = 12
תיווך קמעוני	b8 = 12

⁴⁰ כאשר: K_{TSA} = דרישת ההון לפי הגישה הסטנדרטית, GI_{1-8} = ההכנסה השנתית ברוטו בשנה נתונה עבור כל אחד משמונת מגזרי הפעילות, β_{1-8} = אחוז קבוע שנקבע על ידי ועדת באזל, המקשר את רמת ההון הנדרש לרמה של ההכנסה ברוטו לכל אחד משמונת מגזרי הפעילות.

מנתוני QIS-5⁴¹ על השינוי בדרישת ההון עבור בנקים בגדלים שונים וממדינות שונות עולה כי תוספת ההון בגין סיכונים תפעוליים כאחוז מההון המזערי הנדרש נעה בין 4% ל-7.9%, ובמונחי הלימות ההון – בין 0.36% ל-0.711% מהמינימום הנדרש כיום.

(4) ההשפעות האפשריות של יישום הוראת באזל II בעניין סיכון האשראי על מערכת הבנקאות בישראל

1. הקצאת ההון – מנתוני QIS-5 ומחישובי הפיקוח על הבנקים בישראל עולה כי בנקים שיישמו את הנחיות באזל II יפחיתו⁴² את דרישת ההון שלהם, וכי הפחתה זו בבנקים שיאמצו את גישת הדירוגים הפנימיים תהיה גדולה יותר מאשר בבנקים שיאמצו את הגישה הסטנדרטית⁴³.

2. היקף האשראי, תמחור ואיכותו – בהתבסס על מחקרים בישראל ובחו"ל, ההערכה היא כי כתוצאה מהשפעה ישירה של מחזורי העסקים על סיכון האשראי (איכות האשראי) ועל הלימות ההון, היקף האשראי יגדל בתקופות של גיאומטריה במשק ויצטמצם בתקופות של שפל⁴⁴. השפעה נוספת של יישום הסכם באזל II במערכת הבנקאות הישראלית נמצאה בחו"ל וכן במחקרם של רוטנברג ולנדסקרונר⁴⁵ על נתוני מערכת הבנקאות הישראלית, שמצביעים על ההשפעה הישירה של אימוץ הסכם באזל II על גובה הריבית. על פי מחקרים אלו יישום הסכם באזל II יזכה לקוחות תאגידיים בהפחתת ריבית גדולה יותר מאשר לקוחות קמעוניים. יתר על כן, יישום הסכם באזל II יביא להפחתת הריבית ללקוחות האיכותיים ולהעלאת הריבית ללקוחות הגרועים. עוד נמצא במחקרים אלו כי ללקוחות איכותיים בבנקים המיישמים את גישת הדירוגים הפנימיים צפויה הפחתת ריבית גדולה יותר מאשר בבנקים המיישמים את הגישה הסטנדרטית. לפיכך המחברים צופים כי רבים מהלקוחות האיכותיים יעברו לבנקים המיישמים את גישת הדירוגים הפנימיים. מכאן שיישום הוראות באזל II עשוי להשפיע על התפלגות הסיכונים בין הבנקים, כך שבנקים אשר יישמו את גישת הדירוגים הפנימיים עשויים להיות מסוכנים פחות מבנקים שיישמו את הגישה הסטנדרטית.

⁴¹ QIS (Quantitative Impact Study) – שאלון שנשלח על ידי ה-BIS ל-381 בנקים מ-31 מדינות כדי לעמוד על השינויים הצפויים בבנקים ברחבי העולם שיישמו את הוראות באזל II.

⁴² לאחר שקלול סך רכיבי הסיכון (סיכונים אשראי, סיכונים שוק וסיכונים תפעוליים).

⁴³ בהתאם להנחיות באזל II לבנקים המאמצים את הגישה הסטנדרטית אין תקופת מעבר, ולכן ניתן לחשב את הקצאת ההון על פי גישה זו מיד. לעומת זאת, על פי גישת הדירוגים הפנימיים יש תקופת מעבר של שלוש שנים, ודרישת ההון תהיה בהתאם למגבלות הנקובות בבאזל II.

⁴⁴ להרחבה בנושא השפעת מחזורי העסקים על היקף האשראי ואיכותו על רקע הסכם באזל II ראו: דוד רוטנברג ויואל הכט, "הקשר שבין מחזורי עסקים במשק לבין היקף האשראי הבנקאי ואיכותו על רקע הסכם באזל II"; הניסיון הישראלי, דצמבר 2005, הפיקוח על הבנקים, מאמר לדיון 05.03.

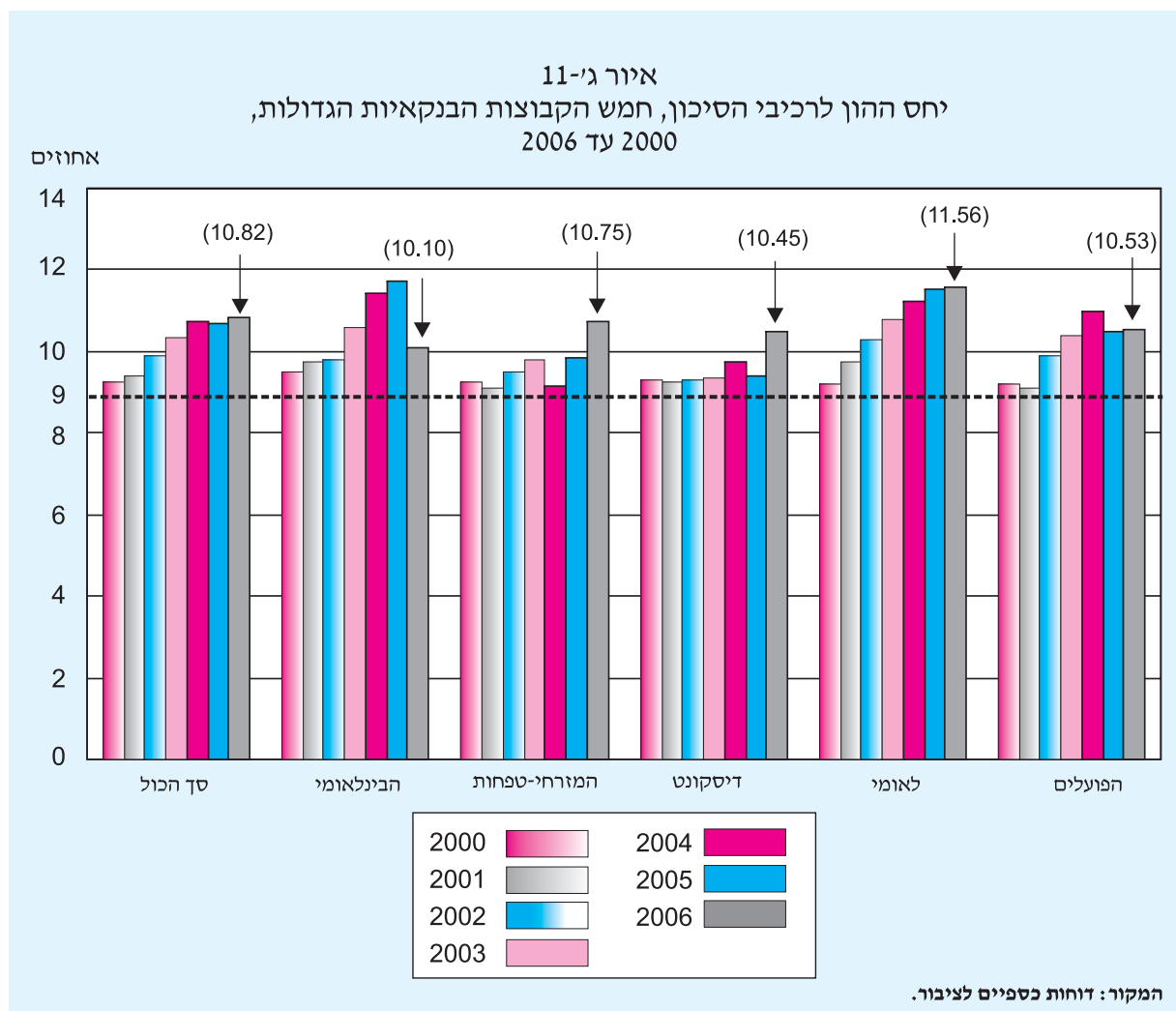
⁴⁵ R. Repullo and J. Suarez (2004). "Loan Pricing under Basel Capital Requirements", *Journal of Financial Intermediation* 13(4), 496–521.

D. Ruthenberg and Y. Landskroner (2007). "Loan Pricing under Basel II in an Imperfectly Competitive Banking Market" (May), working paper 07.05.

ג. הלימות ההון בשנת 2006

במהלך שנת 2006 עלה יחס ההון לרכיבי הסיכון של חמש הקבוצות הבנקאיות מ-10.67% ל-10.82% (איור ג'-11) והגיע לרמתו הגבוהה ביותר מאז ראשית שנות התשעים.

עלייה זו נבעה מגידול של 6% בבסיס ההון, לעומת גידול של 5% בלבד ברכיבי הסיכון (לוח ג'-8). למרות העלייה ביחס ההון לרכיבי הסיכון, השינויים בין הבנקים לא היו אחידים: ב"בנק הפועלים" וב"בנק לאומי" לא חל שינוי מהותי; בבנקים "דיסקונט" ו"המזרחי-טפחות" היו עליות של כנקודת אחוז; ב"בנק הבינלאומי הראשון" הייתה ירידה של כ-1.6 נקודות האחוז, שנבעה בעיקר מהרכישה של "בנק אוצר החייל"⁴⁶ ומרכישת מניות נוספות של כ.א.ל.⁴⁷ על אף השיפור ביחס הלימות ההון

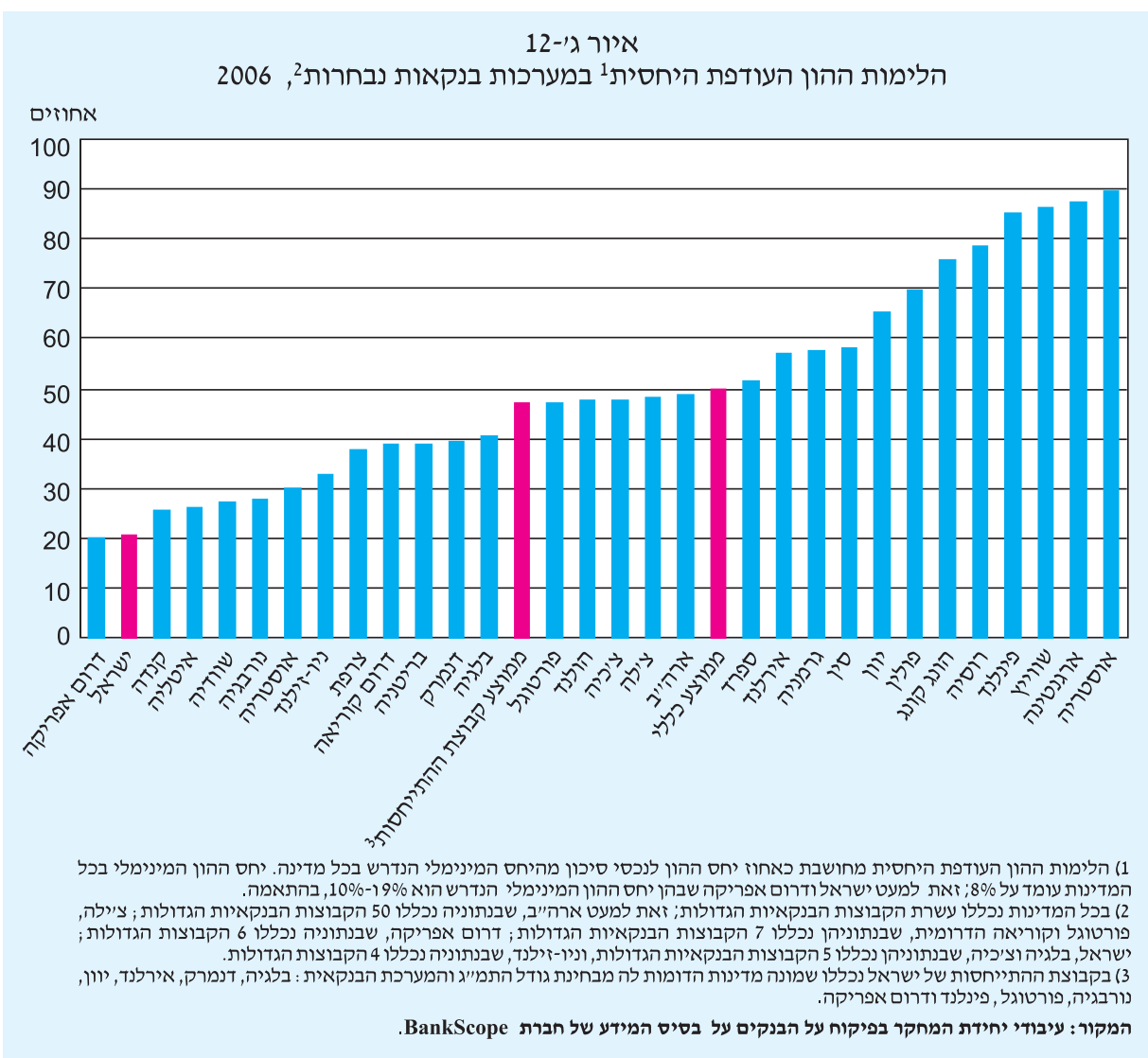
⁴⁶ ב-24 בינואר 2006 רכש "הבנק הבינלאומי הראשון" מ"בנק הפועלים" את מלוא האחזקותיו ב"בנק אוצר החייל" - כ-68% מזכויות ההון וכ-66% מזכויות ההצבעה תמורת כ-702 מיליוני ש"ח.

⁴⁷ ב-10 בדצמבר 2006 השלים "הבנק הבינלאומי הראשון" רכישה של כ-6.76% נוספים בהון וכ-5% נוספים בזכויות ההצבעה ב-כ.א.ל. מ"פישמן רשתות בע"מ".

במערכת הבנקאות הישראלית, ישראל עדיין נמנית עם אותן מדינות שהלימות ההון העודפת היחסית שלהן⁴⁸ נמוכה ביותר (איור ג'-12).

יש להניח אפוא כי במצב של כשל או חוסר יציבות, הבנקים יתקשו לספוג הפסדים לא-צפויים; לכן עליהם להגדיל את יחס הלימות ההון, כדי להיות מוכנים לאפשרות של תקופות שפל, שבהן הסיכונים הבנקאיים גדלים.

ההון הראשוני⁴⁹, שהוא החלק הגדול והיציב בסך ההון, גדל השנה בכ-10% (לוח ג'-8) על רקע גידול רווחיותם של הבנקים. כתוצאה מכך עלה יחס ההון הראשוני

⁴⁸ הלימות ההון העודפת היחסית מחושבת כאחוז ההון העודף מסך ההון המזערי הנדרש בכל מדינה. החישוב של הלימות ההון העודפת היחסית מאפשר להמיר את דרישת ההון המזערית הנהוגה בישראל (9%) לדרישת ההון המזערית הנהוגה בעולם (8%), ובכך ליצור בסיס להשוואה בין-לאומית.

⁴⁹ רכיבי ההון הראשוני הם: הון מניות נפרע (למעט מניות בכורה צוברות או ניתנות לפדיון), קרנות (הנובעות מפרמיה ששולמה בעת הנפקת המניות ואחרות), עודפים (בניכוי הפסדים), תקבולים על חשבון מניות וזכויות של בעלי מניות חיצוניים בהון של חברות בנות שאוחדו.

לוח ג'-8

התפלגות ההון ויחסי ההון בהמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, עד 2005

התפלגות ההון ויחסי ההון בהמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, עד 2005	המש הקבוצות		הבינלאומי		המזרחי-טפחות		דיסקונט		לאומי		הפועלים	
	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005
ההון ¹	55,039	49,134	5,036	4,278	5,067	4,682	8,367	7,185	17,643	16,205	18,926	16,784
ההון הראשוני ²	53,975	49,188	4,557	4,217	4,969	4,606	8,637	7,092	16,864	16,277	18,948	16,996
ההון המשני ²	26,045	25,712	1,892	1,893	3,043	2,385	4,036	3,796	9,062	8,876	8,012	8,762
מזה: מכשירי הון מורכבים	3,551	3,128	1,791	1,807	451	0	46	46	511	517	752	758
ההון השלישוני	51	235	0	0	0	0	10	37	41	198	0	0
ההשקעות במניות ובכתבי התחייבויות של חברות כלולות	-1,646	-1,202	-248	-32	0	-51	-1,271	-947	-83	-142	-44	-30
סך כל ההון לצורך חישוב יחס ההון לרכיבי הסיכון	78,425	73,933	6,201	6,078	8,012	6,940	11,412	9,978	25,884	25,209	26,916	25,728
(מיליוני ש"ח)												
סך המאון	913,451	878,915	86,639	72,831	90,818	87,346	162,750	158,931	289,673	278,190	283,571	281,617
התרת של המכשירים החוץ-מאנוניים (ערך נקוב)	997,950	918,763	96,789	84,191	120,527	88,721	113,590	112,643	215,146	223,624	451,898	409,583
שווה ערך האשראי של סעיפים חוץ-מאנוניים	147,622	130,873	11,388	9,959	17,936	14,655	17,133	15,831	36,828	36,361	64,337	54,067
היתרות המאנוניות המשוקללות של סיכון האשראי	603,545	585,763	52,913	44,124	59,420	56,324	95,027	94,100	192,509	188,630	203,676	202,585
היתרות החוץ-מאנוניות המשוקללות של סיכון האשראי	106,028	93,569	7,133	6,725	13,277	12,316	12,487	10,730	26,145	24,989	46,986	38,809
סיכוני השוק	14,946	13,257	1,355	963	1,791	1,966	1,649	1,521	5,184	4,585	4,967	4,222
סך כל הסעיפים המשוקללים	724,519	692,589	61,401	51,812	74,488	70,606	109,163	106,351	223,838	218,204	255,629	245,616
(אחוזים)												
יחס ההון לסך המאון	6.03	5.59	5.81	5.87	5.58	5.36	5.14	4.52	6.09	5.83	6.67	5.96
יחס ההון הראשוני לרכיבי הסיכון	7.45	7.10	7.42	8.14	6.67	6.52	7.91	6.67	7.53	7.46	7.41	6.92
יחס ההון המשני לרכיבי הסיכון	3.59	3.71	3.08	3.65	4.09	3.38	3.70	3.57	4.05	4.07	3.13	3.57
סך יחס ההון לרכיבי הסיכון	10.82	10.67	10.10	11.73	10.75	9.83	10.45	9.38	11.56	11.55	10.53	10.47

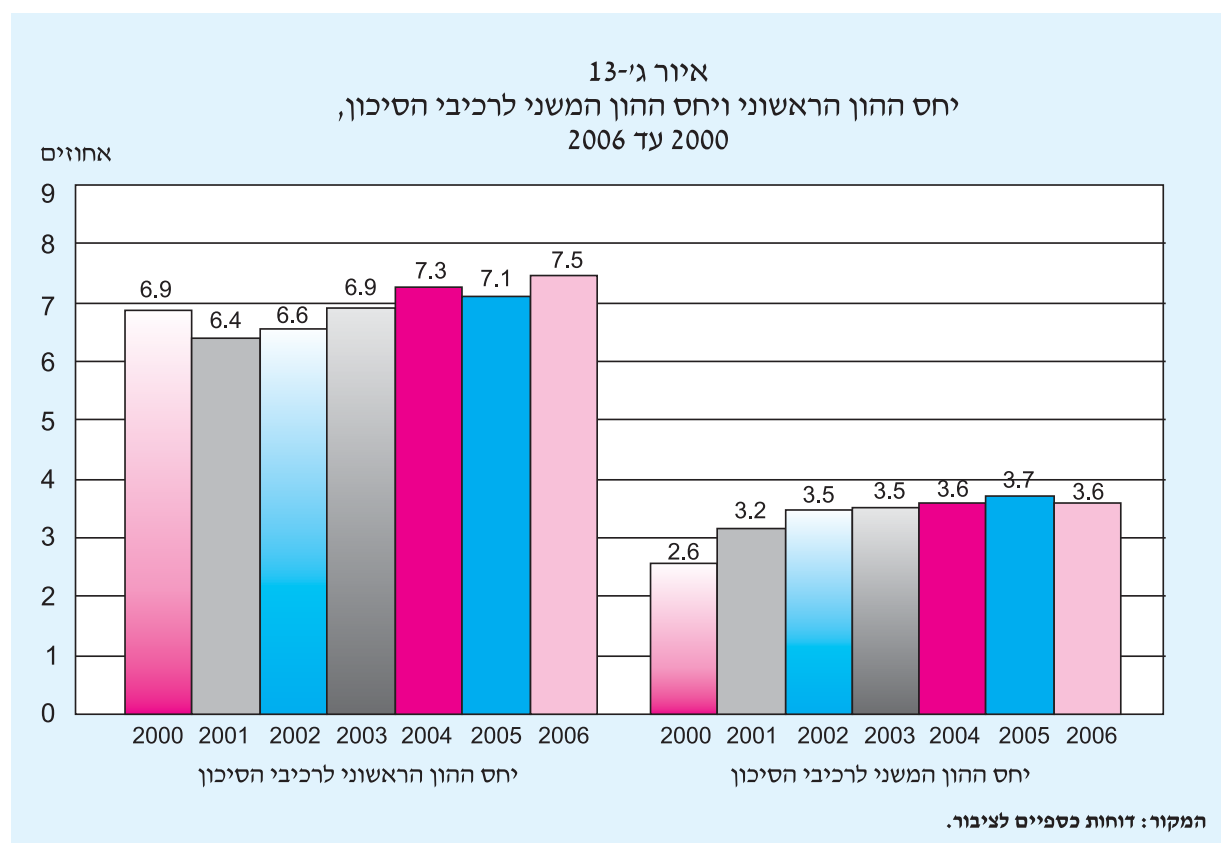
(1) ההון העצמי וההכנסות של בעלי מניות חיצוניים על פי מאוני הקבוצות.

(2) על פי התוראות בדבר יחס ההון המוערי.

המקור: דוחות כספיים לצבור.

לרכיבי הסיכון והגיע לשיעור של 7.5% – הרמה הגבוהה ביותר מאז שנת 1999 (איור ג'-13). בניגוד לעלייה של יחס ההון הראשוני, ירד יחס ההון המשני לרכיבי סיכון, לראשונה מאז 1994, והגיע ל-3.6% (איור ג'-13).

השינויים ברכיבי ההון המשני לא היו אחידים: ירידה של כ-16% בהון המשני העליון⁵⁰, המהווה כ-12% מסך ההון המשני, לצד ירידה של כחצי נקודת האחוז בשיעור כתבי ההתחייבות הנדחים, אשר נבעה מפירעונות של כתבי התחייבויות אלה. כתוצאה מכך יחס כתבי ההתחייבות הנדחים להון הראשוני שלא מוקצה כנגד סיכונים שוק ירד בחמש הקבוצות הבנקאיות לשיעור של 42.3% – רחוק מהמגבלה המצוינת בהוראה 311 (50%). למרות השינויים בתמהיל של בסיס ההון, יחס ההון הראשוני נמוך מזה של מדינות אחרות בעלות דירוג שמתחת ל-AAA. לכן ראוי שהבנקים יגדילו יחס זה (כלומר את חלקו של ההון הראשוני בבסיס ההון).

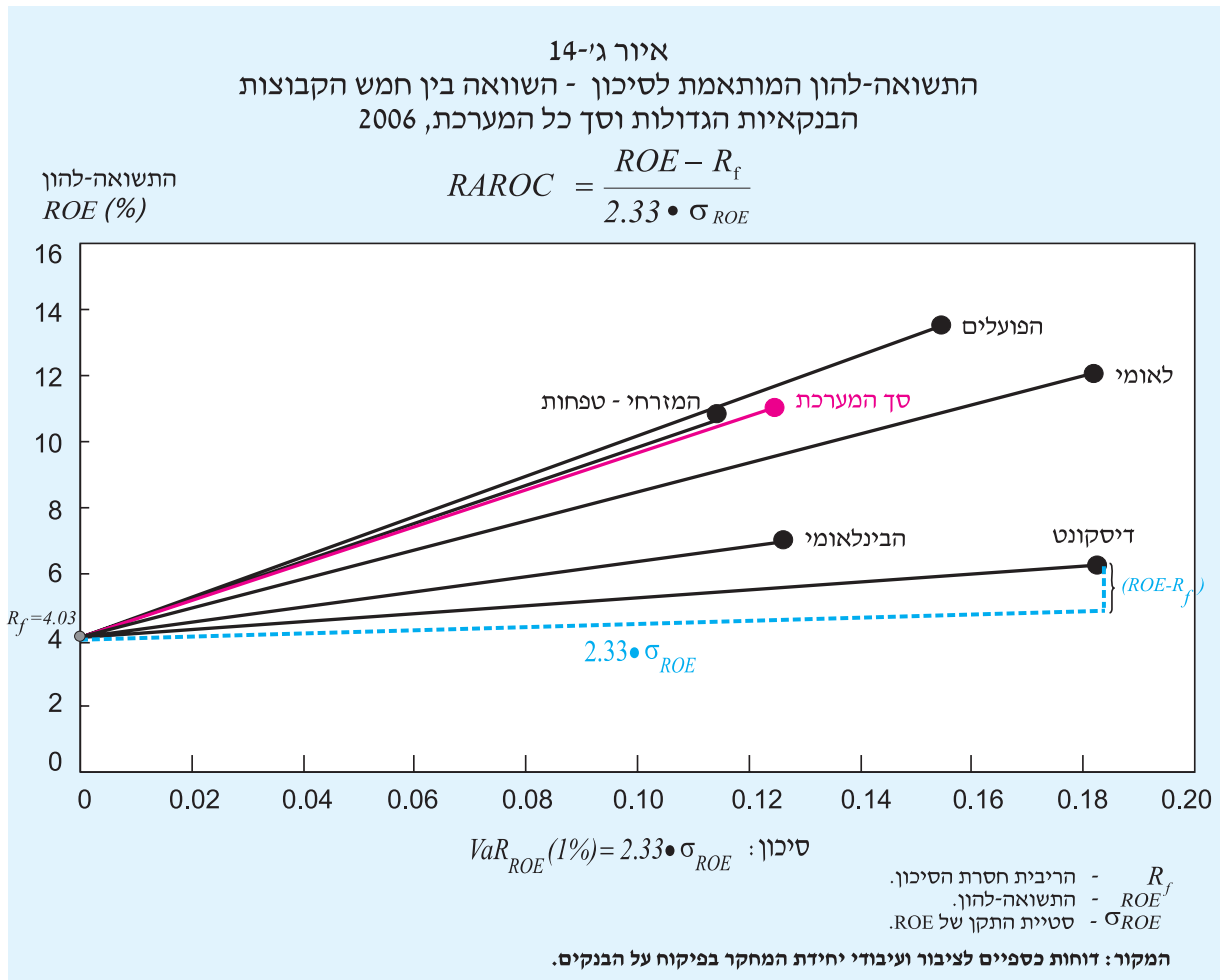
5. התשואה המותאמת לסיכון

במהלך 2006 נמשך השיפור במדד התשואה המותאמת לסיכון (RAROC), כחלק מתהליך שהחל בשנת 2003. עיקר השיפור השנה נבע מעלייה ברווח מפעולות בלתי רגילות – עיקרה רווחי הון חד-פעמיים שנזקפו לזכות הבנקים בגין מכירת הבעלות

⁵⁰ ההון המשני העליון מורכב ממכשירי הון מורכבים, מניות בכורה צוברות או ניתנות לפדיון וכן הפרשה כללית לחובות מסופקים.

וזכויות הניהול של קופות הגמל וקרנות הנאמנות, כפועל יוצא מיישום "רפורמת בכר" (לוח ג'-9). גם ללא רווחים חד-פעמיים אלו התשואה המותאמת לסיכון השנה דומה במהותה לאלו של השנתיים הקודמות – דהיינו שיפור לעומת 2003, השנה שבה המשק והבנקאות נחלצו משנות השפל (2001 ו-2002). ניתוח הביצועים של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות מצביע על הבדלים, לפעמים ניכרים, בביצועי הקבוצות (איור ג'-14).

מחלוקה לפעילויות ולפי בנקים עולה כי גם השנה נהנתה הבנקאות המסחרית מערך RAROC גבוה ביותר (לוח ג'-9).

לוח ג'-9

התשואה המותאמת לסיכון – RAROC; גישת השונויות – השונויות המשותפת¹, לפי קבוצות בנקאיות ולפי פעילויות², 2006

הקבוצות	חמיש הקבוצות	הבינלאומי ⁴	המזרחי-טפחות	דיסקונט	לאומי	הפעילים	
א.	1.55 (38.34%) -0.01 (5.49%) -0.20 (22.29%) 0.39 (20.53%) 0.62 (2.73%) 0.28 (3.70%) 0.02 (5.42%)	0.81 (62.02%) 0.00 (17.13%) 0.16 (15.04%) -0.12 (3.49%) 1.10 (0.07%) 0.00 (0.00%) 0.01 (2.25%)	0.73 (78.53%) 1.16 (4.64%) -0.22 (5.22%) 0.41 (5.26%) 0.00 (0.00%) 0.00 (3.08%) -0.23 (3.27%)	0.83 (34.82%) 0.05 (7.84%) -0.48 (38.85%) 0.03 (6.48%) 0.55 (3.68%) 0.28 (6.40%) 0.10 (1.94%)	1.59 (34.13%) -0.11 (11.78%) -0.13 (25.20%) 0.41 (19.04%) 0.08 (1.69%) 0.03 (5.31%) 0.55 (2.86%)	1.70 (26.29%) 0.00 (0.00%) -0.04 (19.35%) 0.15 (36.58%) 0.96 (4.84%) 0.25 (2.13%) 0.00 (10.81%)	הבנקאות המסחרית הבנקים למשכנתאות שלוחות חו"ל החברות הפיננסיות ³ חברות כרטיסי האשראי החברות הריאליות והחברות הביטוח חברות אחרות (שאינן עיקריות)
ב.	סך כל פעילות הקבוצה הבנקאית						
	0.31 0.82 0.98 1.03	-0.01 0.25 0.69 0.60	0.49 0.60 0.88 0.77	-0.11 0.35 0.23 0.40	0.22 0.72 0.84 1.01	0.42 0.83 1.03 0.93	R_f (2003) = 4.89 R_f (2004) = 3.76 R_f (2005) = 2.98 R_f (2006) = 3.74

$$RAROC_i = (ROE_i - R_f) / (2.33 * \sigma_{ROE_i}) \quad \text{השונויות המשותפת: } RAROC_i = (ROE_i - R_f) / (2.33 * \sigma_{ROE_i})$$

כאשר, ROE = התשואה-לחון בשנה האחרונה הקובעת (הרווח לסוף השנה להשקעה בתחילת השנה).
 R_f = הריבית חסרת הסיכון; התשואה לפדיון על אג"ח צמודה למדד ל-5 שנים ("גליל") בשנה האחרונה הקובעת.

σ_{ROE} = סטיית התקן של התשואות לחון עבור סך פעילות הקבוצה הבנקאית מחושבת על בסיס תצפיות רבעוניות של התשואות לחון על פני 7 שנים (חלק ב' של הטבלה). סטיית התקן של התשואות לחון עבור הפעילויות הבודדות מחושבת על בסיס תצפיות שנתיות של התשואה לחון על פני 10 שנים (חלק א' של הטבלה).

2.33 = ערך Z ברמת מובהקות של 99%.

- אם ב-2006 לא הייתה פעילות בנקאית בתחום מטוסים בתקופה זו, התשואה המותאמת לסיכון ($RAROC$) המדווחת היא 0.
- כולל חברות לחזקה והשקעות, חברות להשכרת נכסים (ליסינג) וחברות לחזקות פיננסיות.
- בשול המיוזג בין הבנק "הבינלאומי הראשון" לבנק "הבינלאומי הראשון" למשכנתאות "ועצמאות" למשכנתאות ולפיתוח" נוצר עיוות מסוים בנתוני ה-RAROC של הקבוצה בעת החלוקה לפעילויות, הנובע מהישוב החון בסוף שנת 2005 (שנה שקדמה למיזוג) והרווח בסוף שנת 2006 (לאחר המיזוג).
- הנתונים בסוגריים מתחת לנתוני ה-RAROC מבטאים את ממוצע משקל ההשקעה בתחום הפעילות ביחס לחון העצמי של הקבוצה הבנקאית בשנת 2006.
- המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי יחידת המחקר בפיקוח על הבנקים.

6. חוסנה של מערכת הבנקאות על פי מדד "חוסן"⁵¹

במהלך שנת 2006 חל שיפור של 0.1 נקודות בציון הכולל של מדד "חוסן" (מ-2.57 ל-2.47) – המשך לשיפור שהחל להסתמן בשנת 2003, עם יציאת המשק מהמיתון של השנים 2001 ו-2002 (לוח ג'-10). הירידה (השיפור) בציון מדד החוסן, המשקלל את ציוניהם של ארבעה עשר בנקים על סמך 25 יחסים פיננסיים לפי שישה קריטריונים עיקריים, הקיפה את כל קבוצות הגודל במערכת⁵² והתבטאה בשלושה קריטריונים: הלימות ההון, איכות הנכסים והרווחים והרווחיות. השיפור בהלימות ההון נבע בעיקר מעלייה בהון הראשוני במרבית הבנקים במערכת⁵³. הירידה בציון הכולל על איכות הנכסים נבעה בעיקר מהשיפור באיכות האשראי⁵⁴. ההטבה ברווחים והרווחיות נבעה מעליות התשואה להון (ROE), תוצאת עלייה בהכנסות החד-פעמיות⁵⁵.

לוח ג'-10

הציון הכולל במדד החוסן של המוסדות הבנקאיים בישראל,

2000 עד 2006

(ממוצע משוקלל לסך המערכת)

2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000
2.47	2.57	2.60	2.74	2.93	2.97	2.78

⁵¹ מדד זה פותח ומיושם בפיקוח על הבנקים. הוא מושתת על שישה קריטריונים ראשיים (הלימות ההון; איכות הנכסים; איכות הניהול; הרווחים והרווחיות; החשיפה לסיכון נזילות והחשיפה לסיכונים שוק), והוא נע בין 1 (הציון הגבוה ביותר, המצביע על איתנות פיננסית בכל המובנים) לבין 5 (הציון הנמוך ביותר, המצביע על חוסר יציבות וחוסר איתנות פיננסית באופן קיצוני). להסבר מפורט על המדד ורכיביו ראו תיבה א'-1 בסקירה השנתית לשנת 2003 עמ' 28-29, וכן 'פישמן וד' רוטנברג, "חוסן – מדד לבחינת איתנותם וחוסנם של בנקים בישראל", סוגיות בבנקאות 17, 61-93.

⁵² חלק מהניתוח של מדד החוסן מתבסס על חלוקת הבנקים במערכת לפי קבוצות גודל על פי נכסי הבנקים – עד 4 מיליארדי ש"ח, בין 8 ל-35 מיליארדי ש"ח ומעל 90 מיליארדים.

⁵³ לפירוט והרחבה ראו סעיף 4 בפרק זה.

⁵⁴ לפירוט והרחבה ראו סעיף 1 בפרק זה.

⁵⁵ לפירוט והרחבה ראו פרק ב'.

לוח נ-ג-1

התפלגות יתרות האשראי לצבורי לפי גודל הלוח בתחיל הקבוצות הבנקאיות הגדולות, עד 2006

המשקל המצטבר בסך יתרת הלוחים		המשקל המצטבר בסך יתרת האשראי		המשקל המצטבר בסך יתרת האשראי הממוצעת		יתרת האשראי		מספר הלוחים		יתרת האשראי לצבורי וסיון האשראי החוץ-מאזני		האשראי ללוחה
2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	
(אחוזים)		(אחוזים)		(ש"ח)		(מיליוני ש"ח)						(אלפי ש"ח)
100.00	100.00	100.0	100.0	5	4	1,924,037	1,964,157	9,866	8,823	עד 10		עד 10
61.37	60.14	99.0	99.0	15	15	599,197	610,812	9,256	8,987	20 עד 10		20 עד 10
49.34	47.74	98.0	98.0	30	30	688,908	670,616	20,900	20,252	40 עד 20		40 עד 20
35.51	34.13	95.8	95.8	58	56	695,656	669,794	40,570	37,658	80 עד 40		80 עד 40
21.54	20.53	91.6	91.6	107	106	504,517	481,957	54,029	51,094	150 עד 80		150 עד 80
11.41	10.75	85.9	85.9	211	214	311,257	284,368	65,795	60,851	300 עד 150		300 עד 150
5.17	4.98	79.0	79.1	416	407	165,741	159,662	68,940	65,033	600 עד 300		600 עד 300
1.84	1.74	71.8	71.9	813	801	49,836	46,131	40,502	36,953	1,200 עד 600		1,200 עד 600
0.84	0.80	67.6	67.7	1,500	1,510	13,761	12,816	20,646	19,358	2,000 עד 1,200		2,000 עד 1,200
0.56	0.54	65.4	65.6	2,750	2,741	10,439	10,078	28,704	27,627	4,000 עד 2,000		4,000 עד 2,000
0.35	0.34	62.4	62.5	5,580	5,630	6,383	6,264	35,618	35,267	8,000 עד 4,000		8,000 עד 4,000
0.22	0.21	58.7	58.6	12,264	12,451	5,287	5,021	64,842	62,517	20,000 עד 8,000		20,000 עד 8,000
0.12	0.11	51.9	51.6	26,884	27,277	2,623	2,459	70,518	67,074	40,000 עד 20,000		40,000 עד 20,000
0.06	0.06	44.5	44.2	80,958	79,864	2,740	2,529	221,826	201,977	200,000 עד 40,000		200,000 עד 40,000
0.01	0.01	21.3	21.7	267,286	274,462	311	279	83,126	76,575	400,000 עד 200,000		400,000 עד 200,000
0.00	0.00	12.6	13.1	532,637	538,932	113	118	60,188	63,594	800,000 עד 400,000		800,000 עד 400,000
0.00	0.00	6.3	6.1	958,032	934,591	31	22	29,699	20,561	1,200,000 עד 800,000		1,200,000 עד 800,000

פרק ג': הסיכונים והלימות ההון

לוח נ'ג-1 (המשך)

התפלגות יתרות האשראי לציבור¹ לפי גודל הלווה בתחיש הקבוצות הבנקאיות הגדולות², עד 2006

אשראי ללווה	יתרת האשראי לציבור וסיכון האשראי החזיק-מאזני		מספר הלווים		יתרת האשראי המוצעת		המשקל המצטבר בסך		המשקל המצטבר בסך	
	2006	2005	2006	2005	2006	2005	יתרת הלווים	יתרת האשראי	יתרת הלווים	יתרת האשראי
(אלפי ש"ח)	(מיליוני ש"ח)				(אלפי ש"ח)		(אחוזים)		(אחוזים)	
1,600,000 עד 1,200,000	7,885	8,195	6	6	1,314,167	1,365,833	3.8	3.2	0.00	0.00
2,000,000 עד 1,600,000	5,417	8,706	3	5	1,805,667	1,741,200	2.9	2.4	0.00	0.00
2,400,000 עד 2,000,000	2,332	4,309	1	2	2,332,000	2,154,500	2.3	1.4	0.00	0.00
2,800,000 עד 2,400,000	-	5,120	-	2	-	2,560,000	2.0	1.0	0.00	0.00
3,200,000 עד 2,800,000	14,347	-	5	-	2,869,400	-	2.0	0.5	0.00	0.00
3,200,000 ³	3,844	4,366	-	-	-	-	0.4	0.5	0.00	0.00
סך הכול	898,026	955,721	4,927,098	4,980,852	182	192	100.0	100.0	100.00	100.00

(1) כולל את יתרת האשראי לציבור לאחר ניכוי ההפרשות הספציפיות לחובות מסופקים ובתוספת השווי ההוגן של המכשירים הנגזרים, וכן את סיכון האשראי במכשירים פינונסיים חזק-מאזניים, כפי שחושבו לצורך מגבלות החבות של הלווה.

(2) התגוונים במדרגות האשראי עד 8,000 ש"ח הם סכום התגוונים של כל חברה מאוחדת (איחוד על בסיס שכבות) במדרגות אשראי; מעל 8,000 ש"ח חושבו נתוני האשראי ומספר הללוים באמצעות סיכום האשראי של כל לווה בקבוצת הבנק כולה (איחוד ספציפי).

(3) אשראי זה מסווג כ"חובים אחרים בגין פעילות בברסיטי אשראי", והוא ניתן על ידי בנק הפועלים במסגרת האשראי המאזני שלא פוצל לפי גודל הלווה. המקור: דוחות כספיים לציבור.